

Opbouw

Tot opbouw van het gereformeerde leven

R. Brands, Middelburg

Jezus tot Koning maken

...om Hem Koning te maken, trok Hij Zich weder terug... (Joh. 6:15)

Begrijpelijk

Het wonder van de spijziging van vijfduizend mensen door Jezus wordt ons door alle vier de evangelisten verteld: Alle vier maken melding van de vijf broden en twee vissen, als wijzen ze daarmee de grootte van het wonder benadrukken. Maar er zijn ook verschillen tussen de verhalen van de vier evangelisten: Johannes bv. vertelt niet dat het wonder plaats vond aan het einde van de dag en ook niet over Jezus' medelijden met de schare en niet over de indeling in groepen. En de andere drie evangelisten maken geen melding van de poging Jezus koning te maken. En dat, juist voor dit moment, zo begrijpelijke gebeuren verdient toch wel onze aandacht. Het is toch zo goed voor te stellen dat de mensen die deze gebeurtenis meemaakten, na afloop degene die het wonder verrichtte, wilden eren en Jezus tot koning wilden uitroepen. Want als dit doorgegaan was, dan had Jezus' woord en wil toch duidelijk kunnen triomferen in de wereld.

Maar toch een misser

Het leek en lijkt wel mooi maar toch is het in Jezus' oog helemaal fout, dat ze dit willen doen en wel om drie redenen: a. het motief is fout, zoals uit het vervolg van Jezus' woorden blijkt. In vs. 26/27 stelt Jezus tegenover de verzadiging met het brood en de indruk die zo'n wonder maakt de spijs, die blijft tot het eeuwige leven. b. De manier van doen is fout: de mensen willen Jezus *met geweld* meenemen: ze willen iets afdwingen. Zij willen het zijn, die Jezus tot koning zullen uitroepen. Maar daarmee draaien ze de volgorde om. Want de goede volgorde is: God zelf stuurt de koning en de mensen hebben die koning te ontvangen en hem te dienen. Mensen als hier uit Joh. 6:15 willen eigenlijk altijd tegen Jezus kunnen zeggen: Uw koningschap hebt u aan *ons* te danken. Jezus' koninkrijk moet tegelijk *hùn* koninkrijk zijn. c. Ook het moment is in Jezus' ogen fout: Het moment van het koning zijn van Jezus is er niet als vijfduizend mensen Hem omringen, die verzadigd zijn van het door Hem verschaft voedsel. Dat moment is er pas als Jezus, alleen, voor Pilatus staat en alleen aan het kruis hangt.

Verderop in zijn evangelie vertelt Johannes daarover: hfdst. 18, waar Pilatus vraagt: „Zijt Gij dus toch een koning?” en hfdst. 19, waar als opschrift aan het kruis vermeld wordt: „Jezus, de Nazoreeër, de koning der Joden”. Hier lezen we eigenlijk nog maar een kort voorspel op die lijdensgeschiedenis. Want nu is dat moment van de diepste openbaring van Jezus' koningschap nog ver weg.

Jezus zoekt de eenzaamheid

„Daar Jezus bemerkte” staat er in vs. 15: Hij begreep wat de mensen wilden. Het moet voor Jezus een verzoeking geweest zijn. Hij wist zich erkend door de mensen, Hij wist ook van zichzelf wie Hij was en waarvoor Hij op aarde was. En dan kan het haast niet anders of het was verleidelijk voor Jezus om deze weg maar snel te gaan. Het lijkt er haast op of de evangelist Johannes hier globaal iets aanduidt van de verzoeking die Jezus ten deel viel, zoals die door de andere evangelisten beschreven is als „de verzoeking in de woestijn” (Matth. 4, Marc. 1 en Luk. 4). Die gebeurtenis beschrijft Johannes niet zo uitvoerig, maar mogelijk duidt Johannes er hier, net als in 7:4 en 12:20, wel iets van aan. Hoe dat ook zij, Jezus gaat in elk geval die verzoeking uit de weg door de eenzaamheid te zoeken; Hij heeft de stilte nodig om zich los te bidden van dit gevaar. Hij laat zo zien, dat Hij afkerig is van de koningstitel. Hij heeft zich ook maar zelden Messias laten noemen. In die titel lag toen te veel reden voor misverstand. Dit misverstand nl. dat men in Hem een politiek leider of een machthebber zou zien. Hij was natuurlijk wel degelijk koning, maar dan een verworpen en verborgen koning. Hij was natuurlijk ook wel degelijk de Messias, maar dat was Hij als een lijdende Knecht, zonder glitter en glamour, zonder glorie en luister.

Onze missers

Net als die mensen toen bij de zee van Tiberias in Galilea gedragen ook wij ons vaak volkomen fout ten opzichte van Jezus. En om dat aan te geven, houd ik hier dezelfde volgorde van fouten aan als die ik eerder gebruikte onder het hoofdje 'maar toch een misser': a. Ook ons motief, onze instelling

is vaak verkeerd gericht: wij zijn vaak (eenzijdig) gericht op het materiële, zo eenzijdig dat andere waardevolle aspecten van het leven haast geen kans krijgen: en dan komt Jezus in ons leven niet op de juiste plaats, niet op de plaats die Hem toekomt. b. Onze manier van doen is vaak zo meer gericht op onze eigen aktiviteit, waarbij we altijd weer denken dat wij zelf de zaken in onze *eigen hand moeten* nemen (dat woord moeten krijgt in dat verband een heel sterke nadruk: „Ik vind dat het moet!” en dan volgt er weer een toonbeeld van aktie!). We willen te vaak ons eigen leven, ook in geestelijk opzicht, in de hand hebben, en we willen te vaak zelf de (onze?) kerk opbouwen. We weten vaak te weinig van wachten en ontvangen. c. Ook is er bij ons veelal een verkeerde beoordeling van het moment. We beoordelen vaak de tijden, ogenblikken en toestanden verkeerd van de kerk, van de geschiedenis, van ons eigen leven ook. Momenten die wij ervaren als nederlagen, als verarming, als nood en als twijfel zijn soms Gods grote momenten, waarop Hij bovenal werkt en zegent. En misschien is Hij nou juist wel afwezig op momenten die wij

36e jaargang – nr. 4
14 februari 1992

In dit nummer

- 59 H. de Jong
D.W.L. Milo
- 60 E.R. Postma
In memoriam D.W.L. Milo
- 62 H. Algra
Nog eens: werkdruk van predikanten (1)
- 64 P.J. van Kampen
De nieuwe tijd en wij
- 66 A. Troost
Confessie en theologie

Opbouw

Veertiendaagse uitgave van de gereformeerde persvereniging opbouw

Redactie

Drs. H. Algra
Ds. J. Bouma
T. Hoekstra
Drs. H. de Jong
Drs. P.J. van Kampen
Mr.dr. J. Meulink
Ds. K. Muller
M.J.F. van der Wal

Adres van de redactie

Ds. K. Muller,
Oude Veenscheiding 15,
8446 LC Heerenveen.
Tel. 05130-20476

Alle kopij dient uiterlijk dinsdags, in de week voorafgaande aan de week waarin Opbouw zal verschijnen, bij de redactie binnen te zijn.

Kerknieuws/Onder andere(n)

M.J.F. van der Wal,
Brugakker 60-17,
3704 RA Zeist.
Tel. 03404-61525.

Abonnementen en ledenadministratie

Administratie Opbouw
Marjoke van Veelen-Vreugdenhil
Postbus 84183, 3009 CD Rotterdam.
Tel. 010-4550802.
Gironummer 404945 t.n.v.
Geref. Persvereniging Opbouw.

Lidmaatschap Persvereniging

Aanmelding door overschrijving van min. f 25,- contributie op bovenstaand gironummer.

Abonnementen

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementenprijs

Bij vooruitbetaling te voldoen.
f 63,- per jaar of f 35,- per half jaar.
Voor studenten f 51,- per jaar.
Buitenland f 89,- per jaar of f 104,- per luchtpost. Chequekosten buitenland: f 10,-.

Advertenties

Tarief: 58 ct. per mm. bij 45 mm. breed (excl. 6% BTW). Advertenties inzenden tot woensdag 8.30 uur, anderhalve week vóór verschijningsdatum. Familieberichten uiterlijk vrijdagmorgen, in de week voor verschijning. Advertenties en familieberichten rechtstreeks naar Nedag, t.a.v. het bedrijfsbureau.

Technische realisatie

Nedag Grafisch bedrijf b.v.,
postbus 208, 3770 AE Barneveld,
tel. 03420-10760, fax 03420-92542.

Druk

'Steenbergen', Zeist.

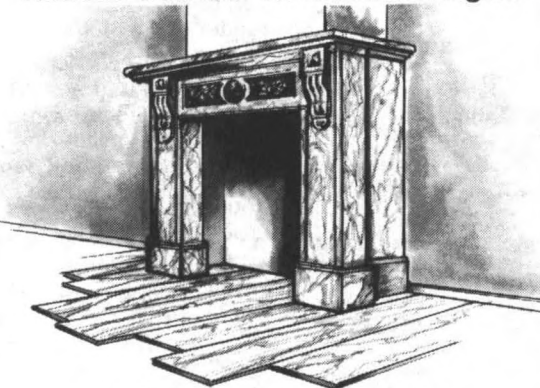
kenschetsen als triomf en succes en glorie.

Nabij of veraf

Hoewel Jezus zich teruggetrokken had in de eenzaamheid, 'geheel alleen', zo luidt het laatste woord van vs. 15 wat droefgeestig, is het vervolg van het evangelieverhaal toch veelzeggend: In vs. 16-21 lezen we hoe de discipelen aan de avond van die dag over de zee varen naar huis, naar Kapernaüm 'in het donker, toen Jezus nog niet tot hen gekomen was'. Als de massa uit het oog verdwenen is, is er alleen nog een klein groepje mannen overgebleven, als wier kenmerk nu niet gezegd wordt, dat ze genoeg te eten hebben gehad, maar dat ze in grote nood verkeren: harde wind, onstuimige zee,

een klein schip, vermeende spoken op zee. Ja, als mensen Jezus niet meer tot koning maken willen, maar als ze Hem missen en voor Hem huiveren, dan komt Hij: de niet-glorieuze koning wil dan zijn bij een klein groepje mensen in een wankel bootje, bij zijn bange gemeente. Dat mag ook voor ons vandaag een boodschap zijn: Wie zich verwant voelt met de juichende doorvoede mensen, die Jezus voor zich willen organiseren, moet weten van de mogelijkheid dat Christus geweken is. Wie zich verwant weet met de discipelen in hun kleine schip op de onstuimige zee, mag vertrouwen op de aanwezigheid van Hem, die zegt: „Weest niet bevreesd”, en die het schip veilig voert naar het land.

Brede vloerdelen o.a. eiken en grenen
Antieke marmeren schouwen
Antieke plavuizen
Antieke keuken- en badkamertegels

PIETER VAN DER AA
Historische bouwmaterialen

Appeldijk 17b, 4161 BH Heukelum (onder Leerdam)
Tel. 03451 - 11989
bg.g. 01840 - 21501

Geopend: donderdag, vrijdag en zaterdag van
10.00 - 18.00 uur en na telefonische afspraak

Jaarvergadering persvereniging

De jaarlijkse algemene ledenvergadering van de Persvereniging 'Opbouw' zal worden gehouden op zaterdag 21 maart a.s. Behoudens de volgens de statuten voorgeschreven agendapunten vermeldt de agenda een causerie van Prof.Dr. A.Th. van Deursen over het onderwerp

Eenheid boven geloofsverdeeldheid

De vergadering wordt gehouden in de Jeruzalemkkerk aan de Troosterlaan te Utrecht en begint te 10.15 uur. De deuren zijn open te 9.45 uur, zodat men, voorafgaande aan de vergadering, nog een kopje koffie kan nuttigen.

Belangstellenden zijn hartelijk welkom.

D.W.L. Milo

Toespraak bij de begrafenis van Dirk Willem Lodewijk Milo, op vrijdag 31 januari 1992 te Nunspeet

Hooggeachte familie Milo, verdere verwanten, vrienden en bekenden,

Het belangrijkste dat we vandaag op deze plaats en bij deze gelegenheid kunnen zeggen (en wat ik dan ook met grote vreugde doe) is dat we een kind des Heren ter aarde bestellen, iemand van wie de Heiland der wereld gezegd heeft: „Niemand zal hem uit mijn hand rukken” (Johannes 10:28). Het is precies dit grote en beslissende dat mijn taak van dit ogenblik licht, toch licht maakt. Want u mag wel weten dat ik tegen het mede leiding geven aan deze begrafenis een beetje heb opgezien. Mijnheer Milo was immers een zeer aparte en je vrees is dan dat je met wat je zegt aan dat bijzondere van juist deze mens geen recht zult doen. Nu, ik heb het gevoel dat nadat dit heerlijke is vastgesteld het eigenlijk niet meer fout kan gaan. Het belangrijkste zijn we nu in ieder geval niet vergeten. Het is dit dat God zijn eigen geliefde Zoon ook voor onze broeder in de wereld gezonden heeft om hem van zonde en dood te verlossen. Daarom danken wij op dit uur voorop onze Middelaar dat Hij dit voor DIRK WILLEM LODEWIJK MILO, zoals voor ons allemaal, heeft willen doen. En wij zeggen uit de grond van ons hart: Lof zij U, Christus de Heer!

„Tachtig jaar? Was meneer Milo al zo oud?” Deze reactie heb ik een en andermaal gehoord bij het doorvertellen van zijn overlijdensbericht. Dick Milo had zolang we hem hebben gekend een bijzonder jeugdig voorkomen en maakte tot het laatste toe een zeer krachtige indruk op ons allemaal. Persoonlijk kan ik het beeld maar niet kwijt raken van hoe hij ook nog op de laatste Opbouw-jaarvergadering, nadat hij de schare bij het zingen punt-gaaf had begeleid, zijn lichaam met een lenige zwaai van de orgelbank op de grond deed neerkomen. Lang mocht hij zijn lichaamskracht behouden. Ook geestelijk bleef hij trouwens jong, om niet te zeggen kinderlijk. Kinderlijk-gevoelig was hij te bezeren, zoals hij ook kinderlijk-gevoelig op complimentjes reageerde. En zo charmant als hij je ergens voor kon bedanken! Zijn gedrag had daarin wel iets van een eenzaam mens – al had hij het altijd over zijn vrienden.

Meneer Milo heeft tot het laatste toe met het gereformeerde leven enigszins op gespannen voet gestaan. Ik heb wel eens gedacht dat hij op dit punt aan een geestelijke klaustrofobie leed, een ingeslotenheidsvrees. Steeds beklapte hij de wanden van zijn geestelijke huis om te zien waar hij eruit kon en hij brak ook wel eens door in bizarre richtingen. Maar was hij dan buiten dan werd hij geweldig gereformeerd. Wie hem 'binnen' wel eens met een scheef oog aan-

keek had hem eigenlijk ook 'buiten' moeten meemaken. 'Binnen' werd hij gewond en wondde hij ook zelf. 'Buiten' was hij de belijder die royaal uitkwam voor zijn gereformeerde geloof. Dat hij vóór zijn sterven opdracht gaf om in dit publieke samenzijn Zondag 1 van de oude Heidelberger te laten deklameren om zo in zeggen: voor aller oor, is van dit laatste een prachtig blijk. Maar ik geef er nog één. Ik denk nu aan wat hij in 1991 in het jubileum-nummer van 'Organist & Eredienst' schreef, het orgaan van de Gereformeerde Organisatievereniging waarvan hij één der geestelijke vaders was. Hij had het daarin over zijn medestrijder de heer Van der Pauw die als boekdrukker genoemd blad voordelig kon verzorgen. Het gaat me nu om dit citaat: „Hoewel miniem van omvang gaf O&E onze leden waardevolle wenken, leidde een beginnende discussie, opende perspectieven en bouwde aan een verenigingskarakter. Niettemin gaf één der groten in de orgelwereld aan onze O&E-mensen eens de naam van Ossens en Ezels. Dat was niet netjes, maar ook geen dodelijke blaam: gezegde dieren hebben de Heiland eerder gezien dan de groten uit de muzikwereld, denk ik”. Dit woord toont verwantschap met Schilders scherpe uitval, ooit, naar de 'kultuur-slampampers van de overkant'. Hoewel Milo de toon milder en humoristischer zette was hij met Schilder inderdaad verenigd in diens keuze om – zoals de Brief aan de Hebreeënen (11:25) dat zegt – liever met Gods volk kwalijk behandeld te worden dan de eer van 'Egypte' te zoeken. Terwijl dat laatste voor hem binnen handbereik lag want juist op het gebied van de muziek had hij, erudiete autodidakt die hij was, grote gaven. Maar nee, tegenover de groten der wereld wist hij zich een lid van het vrome volk. „In de tegenwoordigheid der goden zal ik U psalmzingen” (Psalm 138:1).

Ja, de Milo van 'Zangers en Speellieden'! De Milo die waakte over de stijl en de kwaliteit van de gemeentezang. Milo die toen een dominee hem voor de paasdienst Psalm 100 opgaf onder het beding: „en dan op de vrolijke wijs van 'Daar juicht een toon!'", met sukses een tegenvoorstel deed om dan toch maar liever de feestelijke melodie van Psalm 134 te nemen. Want met Johannes de Heer was hij wel in het geloof maar niet in de toonkunst verbonden. Wat kon hij over zulke zaken fijn en gelovig schrijven! Zoals duidelijk wordt uit deze kenmerkende zin van hem die hij in dit verband voor Opbouw neerpende: „En dan: is het lied voor ons goed genoeg – de vraag blijft of het voor God de Heere goed genoeg is”. Wat verhoogt de eer van de Heer? – dat was zijn criterium. Dienstbaar te zijn aan de lof van de gemeente, „dat heb

ik het mooiste gevonden dat ik heb mogen doen”, zei hij op zijn uiterste. Voortdurend heeft hem het woord van de grote Bach voor de geest gestaan: „Hälte immer in deinem Herzen fest dasz du auf der Orgel ein Diener Gottes seist”. Het woord uit de Schriftlezing, „En wat hebt gij dat gij niet ontvangen hebt?”, moet volgens zijn eigen aanwijzing dan ook met de gemeentezang in verband worden gebracht. Milo heeft er ons mee willen voorhouden dat omdat alles geschenk is, wij Gode tot de lof verplicht zijn. Je zou dat de boodschap van zijn leven kunnen noemen.

Lange jaren heb ik onze broeder Milo meegemaakt in de redactie van het blad Opbouw, met welke krant hij sedert de oprichting verbonden was en waarin hij al die jaren bijna wekelijks schreef. Het was wel vanuit die relatie dat hij mij kort vóór zijn dood vroeg of ik een werkzaam aandeel in zijn uitvaartdienst wilde nemen. Natuurlijk kan ik het niet laten hem ook in deze hoedanigheid van schrijver te typeren. Waar ik dan vooral aandacht voor wil vragen is de breedheid van zijn belangstelling en de geschakeerdheid van zijn palet. Waar heeft hij eigenlijk niet over geschreven? Het Koningen-verhaal van de bijbel vertelt van Salomo dat hij sprak over de bomen, van de ceder op de Libanon af tot de hysop toe die aan de muur uitschiet, over het vee, het gevogelte, het kruipend gedierte en de vissen (zie I Koningen 4 : 33). De diversiteit van Milo's onderwerpen benaderde dit beeld. En steeds die sierlijke stijl van hem die hem tot zo'n onderhoudend causeur maakte! Hij wist hoe hij een pen vast moest houden. En als je hem sprak was het of je hem las. Ik heb het verder nooit vreemd gevonden dat hij een tijd lang op Europa's grootste eiland gewoond heeft. Zijn geamuseerde beschouwelijkheid had die afstand nodig. Ik denk dat wij in Opbouw geen kans zullen zien hem echt te vervangen. In geen van de geestverwante bladen kwam zijn soort voor. En nu hebben wij hem ook niet meer.

Wij begraven vandaag een begenadigd kind van God. Begenadigd in tweeërlei zin. Begenadigd door de natuur en begenadigd door de genade. De eerste begenadiging verheft ons, de tweede verheft ons nog meer – maar door de verootmoediging heen, zodat we ertegen bestand zijn. Moge het ons allen gegeven zijn dat we met de begenadiging die we van Schepperswege ontvangen hebben ons uitstrekken naar de begenadiging door Christus. Mevrouw Milo en kinderen, u hebt een bijzonder en kunstzinnig mens tot man en vader gehad. Dat was geen geringe gave. Het zal ook wel geen kleine opgave geweest zijn. Ergens treedt u vandaag uit zijn schaduw naar voren. Moge het licht

u niet enkel pijn doen aan de ogen. Wil bedenken en geloven, zuster Milo, dat de Hemelse Vader ook voor de levensfase die nu voor u is ingetreden zijn beloften gegeven heeft en die ook trouw nakomt. En wat jullie kinderen en kleinkinderen van Dick Milo betreft, moge het jullie goed doen en als een kostbare herinnering met jullie meegaan dat hier vandaag op een christelijk-dankbare wijze over (groot)-Vader gesproken is. Volg zijn geloof na. En denk aan Moeder die eenzaam achterblijft.

H. de Jong, Zeist

In memoriam broeder D.W.L. Milo

Het bruiloftslied van Psalm 45 staat mij voor ogen:

Mijn hart trilt van blijde woorden, ik draag mijn gedicht een koning voor, mijn tong is de stift van een vaardig schrijver.

Of, zoals de Statenvertaling zegt: ...een pen eens vaardigen schrijvers. Dat lijkt mij een goede karakteristiek voor broeder Milo. Te meer omdat ook bij hem vaak voelbaar was, dat zijn hart trilde van blijde woorden. God maakte hem blij met de bruid van Christus: de gemeente. Hoe onaanzienlijk zij ook mocht lijken, haar diende hij met zijn grote muzikale gaven. De gemeente van Nunspeet heeft daar weet van. Er kwamen nogal wat soldaten uit naburige kazernes in de kerk. Ze hadden een fors geluid, voerden de boventoon en zetten er de vaart in. Reden waarom broeder Milo, bij het oefenen, hen verzocht wat kalmer aan te doen. Met groot gevoel voor humor vermeldde hij hun antwoord: we zullen 'm in een lagere gearing zetten...!

Begaafd was hij, op velerlei gebied. En hij wist zich be-gaafd getalenteerd. In de originele zin van het woord getuige de *cursief* gedrukte tekst in de (door hem zelf samengestelde) liturgie van de Dienst van Woord en Dankzegging voorafgaand aan de begrafenis: „...En wat hebt gij, dat gij niet ontvangen hebt?...“ (1 Cor. 4:7).

Een autodidact? Ja. Een self-made man? Tegen die benaming zou hij bezwaar hebben gemaakt. Hij wist zich geschapen naar/als Gods beeld, uniek als elk ander mens. En woekerend met de gaven die hij had ontvangen, van jongsaf aan. Waarbij een tijd van ziekte en herstel bijv. werd omgezet in tijd voor verdere ontplooiing. De brede scala van onderwerpen waarover hij schreef verraadt zijn veelzijdige interesses – van hobbies kun je nauwelijks spreken bij iemand die zich zo in zijn stof verdiepte. Soms schreef hij bewust uitdagend, uitlokkend tot respons. Maar bleef een arti-

kel niet onweersproken – je kreeg prompt antwoord, royaal. Zijn hele optreden was gracieus, elegant, doortrokken van Franse hoffelijkheid. Zijn tegenstanders – die had hij – maakte hij niet pardoos af: ook in dat opzicht was hij een weidelijk jager. Dominant? Ja als een dominant, een grondtoon met veel harmonieuze boventonen die rijk en glorieus meeklonken: je moest goed luisteren. In wat achter de komma stond gaf hij zich bloot – argeeloos, maar niet weerloos. Kwetsbaar als een begenadigd kunstenaar. Hooghartig? Het deed hem zeer als iemand zo dacht: in wezen had hij een heel klein hartje voor God en voor mensen. En mocht hij al eens een vinger op een zere plek leggen, dan was dat niet om later zout in de wonde te wrijven. In Milo verliest 'Opbouw' zijn laatste (en oudste, tachtig jaar!) redacteur-medewerker van het eerste uur. Vanaf de eerste jaargang (1957) was hij actief, met name over liturgische zaken aanvankelijk. Maar dan verschijnt in de tweede jaargang een artikel dat ik om andere redenen illustratief acht voor Milo's schrijven. Het is getiteld: 'Willempje' en het begint zo: „Het verhaal van Willempje is een gewoon dorpsverhaal. Echt gebeurd weliswaar, maar niet bijster belangrijk. U kunt het rustig overslaan. En als u het toch weten wilt, dan volgt het hier.“ Daarna volgt het verhaal van Willempje – ze is als kamermeisje begonnen en viert nu haar zilveren jubileum als 'Chef de restaurant' bij een groot nationaal hotel. Meer dan honderd gasten zijn daar aanwezig, ministers en andere hoogwaardigheidsbekleders. Geschenken worden aangeboden, door een notaris. Wat hij van Willempje had waargenomen? „In de eerste plaats je grote plichtsbetrachting; voorts je vrome levenswijze, en nog het meeste: dat jij gevoelt de taak, die je is opgelegd door Hem, in Wien, van Wien en tot Wien alle dingen zijn. Dat je in je leven gevoeld hebt een roeping te moeten vervullen, hoe hoog of hoe

laag je ook staat, en dat je begrijpt dat je in dienst staat van Hem, Die alles regeert!“

Dit had ook van Milo gezegd kunnen zijn... En Willempje? „...Voor Willem-pje leeft deze kostelijke feestdag slechts in één moment van bodemloze vreugde voort: dat haar hemelse Vader is groot gemaakt op haar jubileum; dat de HEERE te midden van het zeer wereldse feestgedruis, bij notariële uitspraak is geprezen! Zij dacht aan haar belijdenis, toen ze – nog kamer-meisje – van haar dominé de tekst meekreeg: „laat uw licht alzó schijnen voor de mensen, dat zij uw goede werken mogen zien, en uw Vader die in de hemelen is verheerlijken.“ Dat leek haar zulk een onmogelijke taak – en zie, de taak bleek vervuld voordat ze er erg in had. Ze had alleen maar trouw haar plicht gedaan, en gezorgd dat ze de kneepjes van haar vak goed leerde. Toen schonk de HEERE haar zomaar genade en eer – meer dan ze op kon.“ En ook dat had mutatis mutandis van Dick Milo gesproken kunnen zijn. Hij woekerde met de talenten die onze goede God hem geschonken had, ook voor 'Opbouw'. Als lezers van „Opbouw“ zijn we hem dankbaar. Maar ook: „Wij willen God de ere geven en maken zijn genade groot.“ Aan zijn vrouw, door hem vaak H.M. genoemd, die hem sympathetisch-critisch begeleidde ook bij zijn werk voor 'Opbouw' en aan zijn kinderen en kleinkinderen dragen we ook de laatste strofe van dit lied van Jan Wit op (Gez. 87: 5):

„Zoals de Christus is verzezen door 's Vaders heerlijke overmacht, zo zijn ook wij aan 't licht gebracht om nieuw te leven, zonder vrezen, nu en na dezen.“

Moge deze troost naast alle eigen herinneringen hun, als in eerdere verdrietige dagen, bijblijven – nu en na dezen.

E.R. Postma

Midden in het leven

Eén van de bijdragen die broeder Milo voor Opbouw heeft geschreven, droeg als titel: Midden in het leven. Vóór het einde van deze maand komt er een boek dat net zo zal heten. Het bevat een selectie uit zijn bijdragen van de laatste twintig jaar; de titel is door de schrijver zelf gekozen. De selectie is grotendeels gemaakt door dr. J. Bosch te Amstelveen; de technische afwerking gebeurt in Zwolle. Dank zij de belangeloze medewerking van een aantal gemeenteleden kan de prijs laag blijven.

De omvang zal ongeveer 160 bladzijden zijn. De inhoud is heel gevarieerd. Enkele onderwerpen: schilderkunst (Chagall, Van Gogh), gezangen, bijbelstudies, kerkgeschiedenis, belevenissen in Schotland en: de hondjes.

Het boek bevat twee afbeeldingen in kleur: een foto van de schrijver bij het door hem ontworpen klokkenspel en een kopie van het schilderij waarop ds. Brummelkamp is afgebeeld tijdens een preek voor Afscheidenen.

U zult het boek kunnen aanschaffen op de jaarvergadering van Opbouw (21 maart) en op de Ontmoetingsdag in Barneveld (11 april). De oplage is beperkt, nl. 250 exemplaren. Als u ervan verzekerd wilt zijn dat u het boek in bezit krijgt, kan het u worden toegezonden. Maakt u dan f 16,- over op postgiro 834088 of bankrekening 59 80 47 093 t.n.v.:

T. Hoekstra, Zwolle

J.M. Smelik, Nieuwegein

Boos worden

Zondagmorgen in het Militair Penitentiair Centrum te Nieuwersluis, de militaire gevangenis waaraan ik tegenwoordig als geestelijk verzorger verbonden ben.

Er is als gewoonlijk eerst koffie met gebak, ook voor de gedetineerden. Dan, om tien uur, is er de bijeenkomst van de geestelijke verzorging. Geen kerkdienst – daarvoor is de graad van onkerkelijkheid veel te hoog –, maar een gesprek in de kring.

Om dat gesprek te starten vraag ik hun wat ze, voorzover ze iets van de Bijbel afweten, daarin het meest opvallende en treffende vinden.

Ik begin bij de jongen aan m'n linkerhand. Hij wordt verdacht van wapenen drugshandel. Komt uit een crimineel milieu: ook zijn moeder, stiefvader, zus, vriendin zitten vast. Een poosje geleden kreeg hij op zondag een 'Groot Nieuws' van mij, en hij blijkt erin gelezen te hebben: „Nou, dat die Jezus zo kwaad kan worden en mensen verrot kan schelden, dat had ik niet van hem gedacht, geweldig!”

En zo zitten we opeens midden in een gesprek en krijgen we het over boosheid. Die van de Heer. En die van ons. Hoeft boos worden dan niet verkeerd te zijn? Mág het? Ook als je gelovig bent? Mag het van God? Je kunt er toch best goede reden voor hebben?

Enkelen vertellen, dat ze, toen ze laatst naar de sport werden afgemarcheerd, een van de begeleidende gestraftenbewaarders via de walkietalkie tegen een kollega hoorden zeggen: „Wij zijn nu op weg met zo en zo veel mensen naar...” en dat ze toen als reactie hoorden: „Sinds wanneer zijn gedetineerden ook **mensen**?” Op die opmerking knapten ze af. Zoiets zeg je toch niet? Wat kunnen die zogenaamde grapjes toch veel kapot maken.

Zijn die gevangenen dan zo gevoelig? zou je kunnen denken. Realiseren ze zich wel dat ze met wat ze gedaan hebben ook vaak mensen schade en leed hebben berokkend?

Meestal wel. Maar ondanks dat ze in de fout zijn gegaan, zijn en blijven ze mensen. En het komt hier juist zo op aan ze dat te laten voelen en hun echt een kans te geven om weer meer mens te worden.

Daarom kan ik net als zij boos worden wanneer er zulke dingen worden gezegd. Dat mag je niet zomaar laten passeren, vond ik. Boos worden om wat onrechtvaardig en mensonwaardig is, is toch zeker terecht?

Wij kunnen met onze gevoelens van boosheid vaak niet zo goed overweg, denk ik. We vinden al gauw dat het zondig is en zo. Natuurlijk kunnen we met ons kwaad worden gemakkelijk verkeerd zitten. Er kunnen onzuivere

motieven achter zitten. Of we uiten het op een onjuiste manier en maken brokken.

Maar boosheid is wel een emotie die bij ons mens-zijn hoort. De boosheid van de Here Jezus maakt ons dat wel duidelijk.

Ook daarin mogen we het beeld van God vertonen: dat we er, evenals Hij, niet tegen kunnen wanneer mensen onrecht wordt gedaan en daar tegenin gaan.

Tot m'n eerste gemeente behoorden mensen, die uit een andere kerk waren overgekomen. Uit verontrusting over de gang van zaken daar. Ze hadden er met hun dominee meermalen over gepraat, maar die werd dan kwaad – vertelden ze me.

Een paar jaar later waren ze bij ons net zo verontrust... Toen ik weer eens over hun kritiek kwam praten, beschuldigden ze de kerkeraad en mij volkomen ten onrechte van zulke verschrikkelijke dingen dat ik werkelijk woedend werd. En dat liet ik ook wel wat blijken. „Doom'níe moe nie kwoad worre...” was hun reactie. „O”, dacht ik, „laat ik maar oppassen en m'n mond houden, want straks praten ze over mij net als over de dominee van die vorige kerk...”

Achteraf denk ik wel eens: misschien toch te bang of te diplomatiek geweest... Mág een mens dan soms niet kwaad worden als hij zulke onrechtvaardige dingen tegenkomt?

Zou het niet eens kunnen zijn dat we in dit opzicht – ook 'in de kerk' – eens wat **eerlijker** met elkaar én met onszelf zouden moeten leren omgaan?

H. Algra, Den Helder

Nog eens: werkdruk van predikanten (1)

Bijna een jaar geleden werd in 'Opbouw' uitgebreid aandacht besteed aan een publicatie over de werkdruk van predikanten en de gevolgen die deze druk kan hebben voor het gezin van de predikant¹. Naar aanleiding van deze boekbespreking werd de vraag gesteld of er niet nog eens aandacht aan dit onderwerp besteed zou kunnen worden. Het bleek moeilijk om daar een goede invulling aan te geven. Twee recente artikelen in het Nederlands Dagblad vormden echter een goede aanleiding om toch nog eens een poging te wagen².

Hopeloos?

Er kleeft een ernstig bezwaar aan artikelen die eenzijdig de nadruk leggen op de zwaarte van een bepaald beroep. Mensen kunnen elkaar de put in praten. Dan wordt het ambt van predikant (of ouderling) een onmogelijk ambt, waar je maar beter voor weg kunt lopen. Op die manier ontstaat een vicieuze cirkel, waarbij niemand meer naar oplossingen zoekt. Wanneer we in 'Opbouw' aandacht besteden aan dit onderwerp, is de bedoeling niet om elkaar de put in te praten. Dankbaarheid voor de grote inzet van de predikanten die God aan onze kerken heeft gegeven, moet samengaan met de zorg voor de predikant en zijn gezin, zodat ze hun werk met vreugde kunnen (blijven) doen. De inhoud van dit artikel is voor een deel gebaseerd op vraaggesprekken met predikanten. Wel moet worden opgemerkt dat de gesignaleerde knelpunten niet alleen voor predikanten gelden, maar soms ook voor andere ambtsdragers en beroepsgroepen³. Er wordt in deze bijdragen niet geprobeerd om tot pasklare oplossingen te komen. Het is vooral van belang om attent te zijn op de mogelijke knelpunten. Dit eerste artikel gaat vooral in op het pastoraat.

Overspannen

Het eerste artikel in de Variant is van de hand van J.E. van Delden. Hij begint met het verontrustende bericht dat er binnen de vrijgemaakt-gereformeerde kerken ongeveer 30 predikanten oververmoeid, depressief of overspannen zouden zijn (13%). Het was al duidelijk, maar ook uit dit bericht komt het weer eens naar voren: het leven van een predikantsgezin is niet alleen rozegeur en maneschijn. Van Delden (organisatiedeskundige) „hoopt met zijn bijdrage een discussie los te maken over de vraag of dat, wat we als gemeente van onze predikant vragen of eisen, ook inderdaad gevraagd mag worden”.

Werkbelasting

Van Delden probeert een objectieve

vorm te vinden om de werkbelasting van predikanten te meten. Hij doet dit aan de hand van:

- het aantal werkuren (60 tot 70 uur per week)
- de aard van het werk (je kunt niet op je routine draaien; een preek, een huisbezoek: iedere keer weer moet je je opnieuw instellen)
- de intensiteit van het werk (het komt erg precies)
- de geladenheid van het werk (Gods Woord moet gebracht worden)
- afbreukrisiko (de woorden én de fouten van een predikant worden op een goudschaaltje gewogen en kunnen ernstige gevolgen hebben)
- diversiteit (een predikant moet van alle markten thuis zijn: huisbezoek, catechisatie, vergadering voorzitten, preek maken, in conflicten bemiddelen)
- er is weinig gelegenheid om ongestoord te werken
- de spreiding van werkdagen (er is niet zelden sprake van een 7-daagse werkweek).

Op grond van deze gegevens komt Van Delden tot de konklusie dat de predikant een bijzonder zwaar beroep heeft. Zijn beroep kan gemakkelijk worden vergeleken met de zwaarste andere beroepen in de samenleving. Van Delden schrijft over de vrijgemaakt-gereformeerde kerken; er is weinig reden om aan te nemen dat de situatie in onze kerken rooskleuriger zou zijn.

Persoonlijke ervaringen

In de Variant van 25 januari wordt aan de hand van vraaggesprekken met predikanten een beeld van de praktijk-situatie geschetst. Het wordt 'een voorproefje op eventueel nader onderzoek' genoemd. De auteur van het eerder in 'Opbouw' besproken boekje (Prof.dr. W.H. Velema) geeft tussen de interviews door commentaar. In de vraaggesprekken komt naar voren hoe sterk maatschappelijke veranderingen doorwerken in het werk van de predikant. Een predikant in het N.D.: „Het is nog niet eens zo lang geleden dat we nooit een geval van echtscheiding meemaakten. Nu hebben we soms met verschillende gevallen te maken. Het is héél erg arbeidsintensief. Je voelt je soms net een maatschappelijk werker”.

Burn out

Er zijn tegenwoordig cursussen voor hulpverleners om te leren omgaan met hun werkdruk. Daarbij gaat het o.a. om het op tijd herkennen van signalen wanneer men eigen grenzen overschrijdt. Wanneer moet je 'nee' zeggen tegen een cliënt die 's avonds laat op de stoep staat? Moet je je schuldig

voelen wanneer een patiënt helemaal vast loopt? Moet je iedereen kunnen helpen?

Een groot aantal hulpverleners loopt vast. In de jeugdhulpverlening is dit een berucht verschijnsel. Jonge mensen die vol idealisme aan hun werk beginnen, zich de persoonlijke problemen van de jongeren sterk aantrekken en die al na enkele jaren niet meer verder lijken te kunnen: de rek is eruit. In de gezondheidszorg noemt men dit burn out ('opgebrand'). Men ziet het inmiddels als een beroepsrisiko. Ook het onderwijs kent dit probleem in toenemende mate.

Een predikant is dus niet de enige. Wél denk ik dat de spanningsvelden voor een predikant groter kunnen zijn dan voor de 'gemiddelde hulpverlener'. In het vervolg van deze bijdrage komen deze aspecten nog eens nader aan de orde.

Pastoraat

Voor veel predikanten vormt het pastoraat een zware belasting. Preken zijn op een bepaald moment 'af', van bezoeken aan individuele gemeenteleden heb je zelden de indruk dat ze afgerond zijn. Bovendien zijn er altijd adressen waar je niet aan toekomt. Het lijkt er ook op dat in onze tijd de relatie- en/of psychische problemen van individuele gemeenteleden gemakkelijker dan vroeger op het bordje van kerkeraad en vooral predikant terecht komen.

Dat laatste is niet alleen maar negatief. Feitelijk gezien moet er helaas geconstateerd worden dat er veel probleemsituaties zijn. Dat in die situaties contact gezocht wordt met ambtsdragers betekent echter ook dat men van de christelijke gemeente een positieve rol verwacht. Het zou niet best zijn als gemeenteleden met problemen alleen maar naar de huisarts of de psychiater zouden stappen en de ambtsdragers oversloegen.

Als één lid lijdt...

Toch moeten we ons wel realiseren dat het goed begeleiden van huwelijksproblemen, van depressieve mensen, van jongeren die vastlopen, veel energie vraagt van de gesprekspartners. Dat geldt des te sterker als de relatie 'dichtbij' is (problemen in het eigen gezin raken iemand uiteraard veel sterker dan problemen in een situatie-op-afstand). Het complexe in de relatie van ambtsdrager tot gemeentelid is, dat hier m.i. toch eerder sprake is van een emotionele lading. We spreken niet voor niets van 'broeders en zusters'. Als één lid lijdt, lijden de andere leden ook. Een predikant is dan ook meer emotioneel betrokken bij problemen in zijn gemeente, dan de 'gemiddelde' therapeut in de 'ge-

middelste' werksituatie. Dit is een verzwarende faktor in het werk.

Grenzen in de tijd

Het is voor een predikant (een ouderling, een diaken) van belang om duidelijk te zijn ten aanzien van de vraag waar zijn grenzen liggen. Die grenzen liggen in o.a. de tijd (je hebt niet alle tijd van de wereld). Een predikant vertelde dat hij 's nachts niet kon slapen na intensieve gesprekken op de avond; hij verwees zijn gemeenteleden bij voorkeur naar de vroege ochtend.

Toch blijkt het in de praktijk moeilijk te zijn om die grens duidelijk aan te geven. Een therapeut zegt na 3 kwartier dat de tijd om is, dat is voor ambtsdragers bepaald niet gebruikelijk. Misschien moeten we zeggen: gelukkig niet. Toch is het belangrijk om hier eigen grenzen in de gaten te houden. Vaak kunnen overigens korte, meer frekwente, bezoeken veel heilzamer werken dan af en toe een lang bezoek.

Eigen (on-)mogelijkheden

Grenzen zijn er ook ten aanzien van de eigen mogelijkheden. De één heeft minder moeite met intensieve gesprekken en vindt die gesprekken zelfs een stimulerend deel van het werk. Een ander heeft veel moeite met die gesprekken, gaat als het ware met lood in de schoenen op een adres af. Het kan samenhangen met iemands sterke en zwakke punten, maar ook met 'gevoeligheden' (bv. kwetsbare momenten uit de eigen voorgeschiedenis). Een gemeente mag niet van de predikant verwachten dat hij zondermeer in staat is in allerlei situaties goed te kunnen functioneren. Een gemeente mag zeker niet van een ambtsdrager verwachten dat hij de psychiater of de psycholoog wel even kan vervangen.

Hoe de grens precies ligt, kan hier onmogelijk worden aangegeven. We zijn het er doorgaans over eens dat een predikant zich in principe op geestelijke zaken moet richten. In de praktijk valt het onderscheid tussen geestelijke en andere aspecten van het leven vaak maar moeilijk te maken. De grens tussen het werk van een predikant en (bv.) psycholoog is lang niet altijd duidelijk. Het is dan ook geen wonder dat de inhoud van gesprekken in individuele situaties sterk kan verschillen.

Doorverwijzen?

Het blijkt in de praktijk voor ambtsdragers vaak moeilijk 'door te verwijzen'. Daar waar de arts deel uitmaakt van een circuit (arts → specialist) is de overgang van ambtsdrager naar 'specialist' veel minder vloeiend. Daarom durven ambtsdragers ook minder snel te zeggen dat een bepaald gesprek buiten hun mogelijkheden ligt. Wanneer een bepaald contact geruime tijd 'loopt', wordt het soms nog moeilijker om te zeggen dat de grenzen van de eigen mogelijkheden bereikt zijn. Daar komt nog bij dat sommige ge-

meenteleden hun problemen alleen maar willen bespreken met (bv.) hun predikant. Als een gemeentelid niet doorverwezen wil worden, wat moet je dan als predikant of als ouderling? Hij komt dan in een 'klempositie'. De problemen kunnen zijn mogelijkheden te boven gaan, zonder dat het mogelijk is een ander in te schakelen. Tegelijkertijd durf je je ook niet terug te trekken: je voelt je immers verantwoordelijk? Het pastoraat in moeilijke situaties kan dus een ingewikkeld appél doen op ambtsdragers. Aan de ene kant ben je blij als mensen op zoek gaan naar steun binnen de christelijke gemeente. Het moet ook niet zo zijn dat mensen hun zorgen maar inslikken omdat een predikant of een ouderling het toch al zo druk heeft. Aan de andere kant blijkt dat het pastoraat juist een erg zwaar aspect vormt van het werk voor veel ambtsdragers.

Hulp van derden

Een oplossing op het grensvlak tussen de verschillende disciplines is niet direkt voorhanden. Sommigen denken in de richting van 'specialisatie'. Zo zijn er binnen sommige (vooral evangelische) plaatselijke kerkelijke gemeenschappen (in de VS, maar ook in Nederland) professionele hulpverleners actief, die op het gebied van pastoraat en diakonaat dichtbij huis actief ingezet kunnen worden. Het voordeel is, dat je gespecialiseerde christelijke hulpverlening snel 'bij de hand' hebt. Hulp 'op afstand' roept immers vaak eerder (niet altijd!) een drempel op; bovendien is er niet zelden sprake van een wachtlijst. Vrij akute problemen moeten regelmatig nog een tijdje blijven liggen. En dan gaat de ambtsdrager zelf maar weer aan de slag... In sommige situaties kan een ambtsdrager 'rugdekking' vragen van een gespecialiseerde instelling of therapeut. De predikanten die op deze wijze (samen) hebben gewerkt, hebben hier positieve ervaringen mee. Het is ook een goede 'zet'. Een buitenstaander ziet vaak andere aspecten, die mensen door hun betrokkenheid bij een bepaalde problematiek over het hoofd dreigen te zien. Dit is dus geen kwestie van ondeskundigheid: het is een verstandige handelwijze. Ook een specialist vraagt immers regelmatig aan een ander om een bepaalde behandeling te toetsen (*second opinion*).

Samenvattend

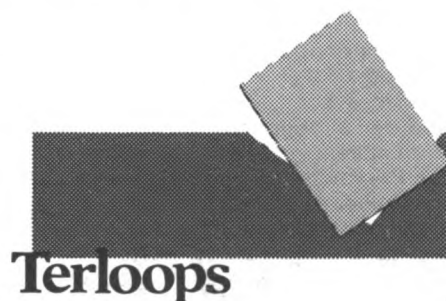
Het pastoraat vormt een belangrijk deel van het werk van predikanten. Wanneer er sprake is van ingewikkelde problematiek, is het van groot belang dat de predikant zijn eigen grenzen in de gaten houdt. Sommige zaken kunnen zoveel energie vragen of zo belastend zijn, dat het beter is om een grens proberen te stellen óf om gedeelten van het werk samen met een ander te doen. Daarbij komen vragen aan de orde als: „Kan ik het werk zelf aan? Kost een probleem niet zoveel tijd dat andere belangrijke zaken er erg onder gaan lijden (inklu-

sief het gezin). Overschrijdt de problematiek niet teveel mijn eigen 'deskundigheid'? Kan ik niet beter proberen door te verwijzen?'' Het zijn vragen die zeker gesteld moeten worden. Een ambtsdrager moet ook proberen om in dit verband zijn eigen grenzen duidelijk te maken aan een gemeentelid. Wat de gemeente betreft: aan de ene kant mag gehoopt worden dat de stap naar een ambtsdrager een 'lage drempel' heeft. Aan de andere kant zullen gemeenteleden met de grenzen van predikant of ouderling rekening moeten houden.

1 Opbouw, 1991/5 n.a.v. Prof. W.H. Velema: De pastorie, huis van de gemeente?

2 Nederlands Dagblad/Variant, 18 en 25 januari 1992

3 Zie ook ingezonden in het Nederlands Dagblad van 31 januari 1992 en 1 februari 1992

P.C. van Wijk, Zaltbommel

Over kerkzilver

Tijdens een toespraak bij de opening van een expositie kerkzilver in het Zaltbommelse museum stelde de hoogleraar kerkgeschiedenis Dr. O.J. de Jong te Culemborg vorig jaar de vraag, of kerk en zilver wel bij elkaar horen. Als de Here Jezus de twaalf discipelen uitzendt (Matth. 10), zegt Hij o.a. tot hen: „Voorziet u niet van goud of zilver of koper in uw gordels...\" Niet minder bekend is het woord van de Heiland uit Matth. 6: „Verzamelt u geen schatten op aarde, waar mot of roest ze ontoonbaar maakt en waar dieven inbreken en stelen, maar verzamelt u schatten in de hemel...\" En als Petrus een zieke geneest, zegt hij (Hand. 3): „Zilver en goud bezit ik niet, maar wat ik heb geef ik u...\" Het lijkt wel of de kerken zich aan de goede raadgevingen uit de bijbel niet hebben gehouden. Op veel plaatsen is heel wat prachtig kerkzilver en ook wel kerkgoud te zien. Inbrekers hebben al heel wat weggehaald, maar dank zij goede beveiligingen kan in dit opzicht veel worden voorkomen. Het grootste deel van het kerkzilver heeft te maken met de sacramenten. Er zijn veel zilveren avondmaalbekers en -kannen en zilveren doopbekkens. Maar ook veel oude bijbels zijn voorzien van gouden of zilveren sloten. In het Bijbels Museum te Amsterdam is heel wat te zien. Niet alleen in protestantse kerken is veel aanwezig; ook de rooms-katholieke kerken hebben veel 'materiaal' voor de viering van de mis. De voorwerpen verschillen dan duidelijk

met die van protestantse kerken. Bij de misviering is de hostie zichtbaar achter glas. Men gelooft, dat dit het echte lichaam van de Heiland is en zo kan het aanbeden worden. De glazen houder is omgeven met een edel metaal, zilver of goud. Je kunt je afvragen, waarom de christelijke kerken gebruik zijn gaan maken van dure voorwerpen voor de beleving van de godsdienst. Waarschijnlijk heeft men die dienst, en met name de sacramenten zó belangrijk gevonden, dat men voor de viering veel geld over had. De kerk heeft de eerbied zichtbaar gemaakt. In de Middeleeuwen hadden veel kerken een stenen doopvont. Na de Reformatie heeft dit soort doopvont over het algemeen plaats moeten maken voor een koperen of zilveren bekken. Vaak werd zo'n bekken gemaakt door een in de buurt wonende zilversmid.

Aan de zilveren bekken voor de avondmaalsvieringen werd nogal aandacht besteed. Er werden versieringen op aangebracht en ook werden er wel woorden in gegraveerd.

Ik wil enkele voorbeelden noemen. Een Bommelse zilversmid maakte een beker voor de Hervormde Gemeente te **Hurwenen** (een dorp in de Bommelerwaard). De volgende tekst is op de beker te zien: „Deze Beker behoort aan de Diaconij van Hurwene Anno 1718”. Deze gemeente heeft ook een beker, die in 1845 geschonken werd door een dochter van een predikant; ze vond deze schenking zó belangrijk, dat ze het uitvoerig op de beker liet vermelden. De Hervormde Gemeente van het eveneens in de Bommelerwaard gelegen **Well** heeft twee bekken, die een mooie gegraveerde rand hebben. De bekken hebben verschillende opschriften:

- a. 'Denckt dan dat Christi bloet
Van Sond van vloect en doot
vlost uyt uwe noot. 1661'
- b. 'Wel dier gecochte kerck
Dees bekken tot theylich werk
Gbruyckt als gij tnachmael doet
1660'

Op de bekken van de Hervormde Gemeente van **Ammerzoden** is o.a. een medaillon gegraveerd van een pelikaan (symbool van Christus), die zichzelf in de borst pikt om zijn jongen te voeden. De hervormde Gemeente van **Kerkdriel** heeft twee zg. Bommelse bekken, die in 1723 werden geschonken door Cornelia Ceporinus, een afstammeling van de Bommelse kapelaan Jan van Venray, die in 1567 uit de stad Bommel moest vluchten vanwege zijn reformatische opvattingen. Op de zilveren schaal, die bij de bekken hoort, staat te lezen: „Dees spijs is voor de ziel der vroomen Die hongerig tot Jesus komen En door t Gelove in Zijnen Doot versterking zoeken bij dit broot”.

P.J. van Kampen

De nieuwe tijd en wij

2. De grote scheiding

Dit denken vormt het grondpatroon van zeer vele godsdiensten in de wereld; eigenlijk alleen het geïnstitutionaliseerde christendom en de islam vormen er uitzonderingen op, hoewel elementen van dit denken daarin wel voorkomen.

Jan Karel Hylkema ¹

Als men de verschillende ketters veroordeelt, onder welke naam ze zich ook aandienen, geldt dit: ze hebben wel verschillende gezichten, maar (net als de vossen in het verhaal van Simson) met hun staart zitten ze allemaal aan elkaar verbonden.

St. Bernard ²

Het gemeenschappelijke

Zoals gezegd, willen we in dit artikel en de komende artikelen nog een keer een ronde maken door het wereldje van de New Age filosofie en daaraan verwante occulte en gnostieke leringen. Met deze zin is feitelijk het thema voor het verhaal dit keer al gegeven. Want er (b)lijkt een soort 'grondpatroon' te zijn, dat in vele stromingen steeds weer terugkeert. Het woord 'grondpatroon' ontleen ik onder andere aan het hierboven al geciteerde boek van Jan Karel Hylkema, *Kosmos, Kennis en Samenhang*. Het is een uitgave van Bres in Amsterdam. Bres is al vele jaren ook uitgever van het gelijknamige blad, waarin aan iedere denkbare soort van esoterie aandacht wordt besteed.

Hylkema, die dus sterk 'pro' New Age denken schrijft, vervolgt zijn hierboven aangehaalde zin met het volgende: „Het kenmerkende verschil tussen christendom en islam en andere godsdiensten is dat bij de eerste twee het proces van 'terugkeer naar de oorsprong' op gang gebracht wordt door een geïndividualiseerde godheid, die een 'verlosser' stuurt die de verlossing voor de mensen() verricht, terwijl in de andere godsdienstige stelsels de gedachte overheerst dat in elke entiteit de potentie schuilt en tot ontwikkeling komt om zichzelf te verlossen of 'verlichting' te brengen. Daarbij kan een andere entiteit wel een geweldig voorbeeld zijn, maar deze doet het je dan voor, en niet voor jou.”

We kunnen hier dus, ook naar het zeggen van mensen uit de esoterische traditie, een duidelijk onderscheid maken. Als men de religies der mensheid met elkaar vergelijkt, blijkt er een Grote Scheidslijn te zijn.

Aan de ene kant van die grote scheidslijn staan (het hier niet vermelde Jodendom), het Christelijk geloof en de Islam. Aan de andere kant staan het Hindoeïsme, het Boeddhisme, het Taoïsme, de overige religies van het Oosten, de sjamanistische religies van wat we vroeger 'primitieve culturen'

noemden, de religies rond Moeder Aarde en alle soorten, maten en gewichten van mystici en occultisten. Aanhangers van 'UFO-culten' horen aan die kant van de lijn, net als de zoekers naar kristal-energie en de bestudeerders van de afmetingen van de piramiden. Wie weten wil wat allemaal in dit gezelschap wordt geloofd kan terecht bij Umberto Eco's roman 'De Slinger van Foucault', dat veelverkochte, dikke, naargeestige en uitzichtsloze boek van rond de zeshonderd pagina's. Er blijkt inderdaad een zeer wijdvertakt netwerk van leringen en praktijken, in de hele wereld en in de hele wereldgeschiedenis.

Niet 'gelijk'

Wie bovenstaande zin leest zal – maar dat zeg ik hier maar en passant – moeten konkluderen wat een barre onzin er wordt uitgedraamd, als iemand zegt: „Alle godsdiensten zijn gelijk!” Alle godsdiensten zijn geenszins (uiteindelijk) aan elkaar gelijk! Ook wie zich bij het uiten van zo'n onhoudbare stelling beroept op een religieus 'oeververlangen', dat alle mensen, krachtens hun menszijn, gemeen zouden hebben, miskent nog deze 'Grote Scheiding'. „De godsdiensten der wereld bewegen zich op verschillende niveaus”, zei een deskundige uit Sri Lanka een keer. Ook hij verklaarde met nadruk dat de godsdiensten der wereld – ook uiteindelijk – niet 'gelijk' waren.

Wat in dit verband echter belangrijker is is het volgende: Er zijn twee grote 'religieuze systemen', die elk meer dan een godsdienst omvatten. Aan de ene kant is daar het Joodse Geloof, het Christelijk Geloof en de Islam; aan de andere kant zijn daar de andere. Dat bedoelde de Christelijke schrijver C.S. Lewis vermoedelijk, toen hij eens opmerkte: „Er zijn uiteindelijk maar twee religies in de wereld. Dat zijn het Christelijk geloof en het Hindoeïsme.” Voor alle goed verstaan, met deze opmerking wil geenszins de indruk gewekt worden dat b.v. Islam en Christelijk geloof op hetzelfde neer zouden komen. Dat blijkt zonneklaar niet het geval! Als men de verschillen tussen Christelijk geloof en Islam enerzijds zou vergelijken met de verschillen tussen Christelijk geloof en het Hindoeïsme anderzijds, kan men m.i. wel konstaten dat de Islam het Christelijk geloof veel 'nader' staat dan het Hindoeïsme. In zo'n geval bedoel ik dus de Islam als 'geloofssysteem'; het allesbeheersende onderscheid tussen Islam en Christelijk geloof is natuurlijk het wel of niet aanvaarden van Jezus Christus als de Zoon van God... Over dat thema heb ik ook in dit blad al vaker geschreven; dat is nu echter niet aan de orde.

God en wij, 'god' en wij

Aan de ene kant van de scheidslijn staat het geloof in een persoonlijke God, een Schepper. Aan die kant is er het geloof dat met die Schepper alles begonnen is wat bestaat. God valt bovendien niet met zijn schepping samen. Aan de andere kant staat 'god', 'al datgene wat bestaat', 'de kosmos', 'het universum', etc. 'God' is niet te onderscheiden van 'de schepping'. 'God' is ook niet persoonlijk te noemen, maar 'persoonlijk-onpersoonlijk' beide!

Aan de ene, de 'christelijke kant' is er het geloof dat de mens in Gods bestel een bijzondere plaats inneemt; de mens is gemaakt naar Gods beeld. De mens, man en vrouw, mag over de rest van de aardse schepping het beheer hebben. Er is bovendien de mogelijkheid om te spreken met God, om te bidden, om Hem te loven en te prijzen. Wij mogen weten dat God 'barmhartig' is en nog veel meer. God heeft een welomschreven karakter, dat Hij ons laat kennen.

Aan de andere kant is er niet zo'n nadrukkelijk geloof in een mens, die speciaal 'op God lijkt'. Integendeel, daar wordt veel vaker beklemtoond dat de mens 'deel is van het Al'. Wij hebben het goddelijke in ons, zoals dat (op wellicht andere wijze) ook geldt voor al het andere – dieren, planten, stenen en dingen – in het ons omringende heelal. In de meeste Oosterse of esoterische systemen, die ik heb bestudeerd, gaat het ook niet om 'gebed' tot een persoonlijke Schepper en Verlosser, maar juist om 'meditatie', om het 'ingaan tot' en het 'een worden met' die Goddelijke Werkelijkheid. Dan gaat het om een volstrekt andere relatie tot die (onpersoonlijke, kosmische) 'god'. Dan is een van de trefwoorden 'energie'; de goddelijke energie doortrekt ook ons! (Als je iemand aantreft die dit geloof en wat natuurwetenschappelijke interesse heeft, is de kans groot dat hij of zij het zal hebben over 'elementaire deeltjes', die een grote 'kosmische dans' uitvoeren, of over de 'eenheid van atomaire structuur' in alles wat bestaat. Misschien volgt er een verhaal over DNA-structuren; het komt meestal op de een of andere manier wel in die richting uit: ook wij, individuele mensen, maken deel uit van een groter, 'kosmisch', geheel. En dat 'Geheel' is God!) Wij zijn dus ook goddelijk...

Aan de ene kant van de Grote Scheidslijn staat het geloof in een God, die mensen naar Zijn beeld gemaakt heeft, maar heeft moeten constateren dat de mensen bij Hem zijn weggelopen. De mens is aan de ene kant 'naar Gods beeld' gemaakt, aan de andere kant van de Here God vervreemd. Noties als 'zonde', (de noodzaak van) 'vergeving', 'verlossing' komen we overal tegen, ook in de Islam.

Aan de andere kant tref je steeds de woorden 'zelfverlossing', 'karma' en 'verlichting' aan. Daar wordt niet gerept

van een Ander, die je verlost. Integendeel, het is aan ieder mens om zich zelf te verlossen! Het is aan iedere 'entiteit' om dat te doen, zei Hylkema, in een hier boven geciteerde passage; niet alleen mensen, alle levensvormen, alwat zich in de kosmos bevindt, streeft naar groter eenheid met 'het Al'. Er is geen sprake van een 'ethische scheiding tussen mens en God' maar van een ander onderscheid: God is groot en ik ben klein. Ik ben mijn eigen oorsprong, mijn diepste identiteit als 'goddelijk' kwijtgeraakt. Mijn probleem is niet 'zonde', maar 'onwetendheid'. Ik heb uiteindelijk geen Verlosser van de zonde nodig, maar een Verlichter in mijn staat van onwetendheid!

Het Joodse en het Christelijk denken, en ook de Islam, spreken van 'een begin van de tijd en de geschiedenis'; God sprak 'in den beginne'. We lezen in de Bijbel over Christus, die gezonden werd 'in de volheid van de tijd' (Galaten 4 vers 4). We krijgen Zijn belofte, dat Hij met ons zal zijn tot het einde van de 'aioon', het einde van 'het tijdperk van de wereld'. De tijd begint ergens en de geschiedenis heeft een startpunt. En de tijd heeft een doel, er komt een einde aan de geschiedenis, zoals we die nu kennen, als Christus terugkomt op de wolken des hemels, in macht en majesteit. Dat is uiteraard een specifiek-christelijke toekomstverwachting. Moslims en Joden zullen dit nooit zeggen! Maar ook in het Joodse geloof en ook in de Islam is een sterk geloof in een uiteindelijke Dag van het Oordeel. De tijd loopt, ook in die religies, ergens op uit.

In de andere religies is er nauwelijks sprake van een zicht op de tijd als een 'pijl' of een 'lijn', die ergens heengaat. In de religies van het Oosten is de tijd juist een wiel, een cyclus. Er is sprake van een 'eeuwige Wederkeer'. Achter al het zo gangbare 'geloof in reïncarnatie', dat niet zelden uitermate onrijp en ondoordacht is, schuilt altijd weer de cyclische visie op de tijd. Steeds hebben we te maken met een nieuw leven, een nieuwe cyclus, groot of klein. En meestal is die cyclische tijdsbeschouwing het voortuig voor een heel specifieke leer van zelf-verlossing. Ik heb vele levens nodig voordat ik me geheel van mijn 'goddelijke identiteit' bewust ben. Ik moet op een veel hoger niveau van 'gods-bewustzijn' komen te leven. Ik heb diepere inwijdingen nodig; er is de noodzaak om tot een intenser 'onthechting' van de aardse werkelijkheid te komen. Ik moet 'geestelijker' worden en 'het materiële' meer achter me laten.

De Oosterse religies en de gemiddelde occulte lering zien steeds de grote tegenstelling tussen 'materieel' en 'geestelijk/spiritueel'. De religies van het Oosten zijn veel pessimistischer over onze aardse werkelijkheid, over het lichamelijke en noem maar op. Gnostici van alle eeuwen en plaatsen vallen hen bij; het is ook een oergege-

ven in occulte tradities. Er zijn altijd weer mensen die 'het huwelijk verbieden en het genot van spijzen'; ze zijn er ook nu weer in dichte drommen. Het klinkt buitengewoon 'geestelijk', wat ze ons voorhouden.

De Bijbel spreekt echter niet zo. Als Paulus deze typering van de 'de dwaalgeesten en leringen van boze geesten' zo heeft gegeven, gaat hij (over huwelijk en voedsel) zo verder: „welke God toch geschapen heeft om met dankzegging te worden gebruikt door de gelovigen, die tot erkentenis der waarheid zijn gekomen.” (1 Timotheüs 4 vers 3). En hij vervolgt: „Want alles wat God geschapen heeft, is goed en niets daarvan is verwerpelijk, als het met dankzegging aanvaard wordt; want het wordt geheiligd door het woord Gods en door gebed”.

God Zelf zegt immers bij zijn schepping: „Het is goed, het is zeer goed!” God lijdt niet aan overgeestelijke 'smetvrees' bij het zien van al dat stoffelijke. Zijn kinderen horen dat ook niet te zeggen. De aanhangers van de religies van het Oosten en de mensen in de esoterische traditie zullen dat echter meestal wel zeggen: dat is alles onrein. De oerketter in de Christelijke theologie, Marcion, zei het de Gnostici al na; hij sprak zijn afschuw uit over het aardse, stoffelijke bestaan. We moeten er op bedacht zijn dat de ketters en de dwaalleraars 'geestelijker' zijn dan wij. De boze geesten, wier leringen zij volgen, zijn ook spiritueler; die hadden nooit en nooit zich als mens geboren laten worden. Maar God stuurde zijn zoon!

Het domein van de slang

Zo meen ik dat wij in onze tijd als gelovigen principieel moeten wijzen op het onverenigbare van dit okulte 'grondpatroon' met de duidelijke onderrichting van Gods Woord. Hoe ongaarne ik dat soort terminologie persoonlijk ook gebruik, wat kun je het als Christen anders noemen dan 'leringen van demonen'?

Het is namelijk een visie, die we in de Bijbel ook tegenkomen, maar dan wel op een uiterst verdachte plek: in de mond van de slang, in Genesis drie!

„Je zult helemaal niet sterven” – er is geen oordeel.

„Je zult zijn als God, kennende goed en kwaad” – er is de mogelijkheid van Verlichting en Hogere Kennis.

Als een ding voor mij persoonlijk herkenbaar is, dan is dat wel het hooggeestelijke karakter van dit alles. En de pretentie dat wij als mensen 'een evolutie naar goddelijkheid' kunnen meemaken. Wel, zonder die aantrekkelijkheid was er helemaal geen New Age-denken ontstaan...

1 Jan Karel Hylkema. Kennis, Kosmos en Samenhang. Bres, Amsterdam. 1986. p. 52.

2 Geciteerd uit Ronald Knox. Enthusiasm. Oxford University Press, Oxford. 1950. p. 74.

A. Troost, Amsterdam

Confessie en theologie

1. Relativiteit en relativisme

In Opbouw van 27 september las ik in het verslag van de laatste zitting der Landelijke Vergadering dat er binnen onze kerken klachten zijn over of vrees voor het relativeren van onze belijdenisgeschriften. Daarover heb ik mij een beetje verwonderd, maar ook weer niet teveel.

Eerst iets over dat beetje verwondering. Van jongs af heb ik in de gereformeerde sfeer gehoord over en geleefd bij de relativiteit van de genoemde geschriften. 'Relatief' betekent immers dat ze niet op zichzelf staan, maar gerelateerd zijn aan... in dit geval de Schrift. Ook gerelateerd aan de kerk. Belijdenisgeschriften zijn geen persoonlijke documenten, maar eigendommen van de christelijke kerken die er hun geloof in verwoorden. Hun geloof in Gods Woord. Belijdenisgeschriften zijn dan ook niet gelijk te stellen aan de Schrift, (vgl. art. 7 Ned. Gel. Bel.), zij zijn daaraan 'appellabel'. Zij kunnen door de kerken eventueel gewijzigd worden, als die wijzigingen in bepaalde gevallen een betere vertolking zouden zijn van de waarheid der Schrift. Vandaar dat beetje verwondering over dat bericht in Opbouw. Maar wellicht is dit slechts een woordenkwesitie. Mogelijk heeft men 'relativeren' per ongeluk vereenzelvigd met relativisme.

2. Traditionele vrees

Zoals gezegd: mijn verwondering was beperkt. Want de genoemde vrees voor relativisme t.a.v. de belijdenisgeschriften heeft ook wortels in een hele lange kerkelijke en theologische traditie. Met deze traditie en haar onhoudbaarheid hebben wij in onze orthodoxe kerken van de Gereformeerde Gezindte steeds meer te maken en naar mijn overtuiging zal dat nog toenemen. Men kan uit vrees voor onenigheid of zelfs voor scheuringen wel weigeren hierover na te denken, maar de tijd staat niet stil en het kerkelijk en theologisch leven ook niet. We krijgen er m.i. onherroepelijk mee te maken, al of niet op korte termijn, al of niet voldoende voorbereid.

3. Vereenzelviging

Provisorisch zou ik de bedoelde traditie willen aanduiden met een gemakkelijk te hanteren sleutelwoord, nl. VEREENZELVIGING, zo u wilt: identificatie. In onze kerkelijke en theologische geschiedenis hebben we talloze malen te doen gehad met verschillende onverantwoorde vereenzelvigingen, waarvan de twee belangrijkste zijn 1. de vereenzelviging van menselijk woord en Gods Woord, en 2. de vereenzelviging van geloof en theologie. Over beide wat nadere overwegingen.

4. Gods Woord en menselijke woorden

Het lijkt voor christenen een vanzelf-

sprekende zaak: Gods Woord en mensenwoorden zijn totaal verschillend, zelfs al is er zakelijk volkomen *overeenstemming*. Gods Woord is en blijft van God, mensenwoorden, ook al zijn ze *in overeenstemming* met Gods Woord, zijn en blijven mensenwoorden, ingebed in het levenstotaal van die mensen. We weten alleen dat die beide *in de Bijbel* op een unieke en ook ondoorgrondelijke wijze met elkaar vervlochten zijn. Verder spreken we onder ons ook over de *kerkelijke prediking* als de verkondiging van Gods Woord. Maar in die verkondiging zijn die twee dan weer met elkaar verbonden. Een preek IS niet Gods eigen Woord, maar *verkondigt* Gods Woord. Zij betuigt en vertolkt het. Zo proberen we Gods Woord en menselijk woord uit elkaar te houden. Wanneer we vanwege de verbinding van die twee in de Heilige Schrift en in de prediking, in het praktisch spraakgebruik beide wel met dezelfde naam noemen (Gods Woord), bedoelen we dat toch niet in de *theoretische zin van identificatie*. We spreken ons dan immers juist niet uit over de *aard* van beide, maar over hun concrete inhoud en hun praktische waarde. Uitdrukkelijk naar de *aard* ervan gevraagd, zeggen we: nee, Gods Woord is geen mensenwoord en menselijk woord is niet goddelijk. Het verschil is vergelijkbaar met het verschil tussen een 'schat' en een aarden 'vat'. Lang niet alles wat de dominee zegt in een preek is Gods Woord. In de Schrift en in de prediking zijn beide echter zozeer met elkaar verbonden, dat we soms, in praktische, en niet in abstracte theoretische zin, de preek terecht Gods Woord noemen. Deze spreekwijze passen we ook toe op het woord van een menselijke profeet, apostel of andere bijbelschrijver. Dat doet de Schrift zelf ook (vgl. bv. I Thess. 2:13). We kunnen het ook nog anders uitdrukken. *Theologisch* gesproken zijn Gods Woord en het menselijk woord (van bijbelschrijvers en predikers) niet te vereenzelvigen. *Practisch* gesproken wel, zij het weer niet op dezelfde manier bij bijbelschrijvers en predikanten. Maar het verschil tussen Gods Woord in de Schrift en in de prediking moge nog even blijven rusten, om de zaak waarom het gaat, niet nu al gecompliceerd te maken.

5. Schriftbeschouwing en bijbeltheorie

Het zal duidelijk zijn dat reeds deze eenvoudige inleidende beschouwing consequenties moet hebben voor de theologische theorie over de H. Schrift. 'De Schriftleer', of de 'schriftbeschouwing' zeggen we dan meestal. Ons spraakgebruik is hierin echter dubbelzinnig en ongenueanceerd, maar dat is normaal. In de praktische omgangstaal in ons geestelijk leven kan dat. In ons

alledaagse spreken zijn lang niet al onze woorden in overeenstemming met wetenschappelijke definities ervan. Dat zou onze omgangstaal haast onmogelijk maken, en onuitstaanbaar. Maar ook hier geldt: als wij *theologisch*, d.w.z. op wetenschappelijke wijze, ons correct willen uitdrukken, dan is het beter de term 'leer der H. Schrift', of de term 'schriftbeschouwing' voor alle duidelijkheid te vermijden en te vervangen door 'bijbeltheorie', 'theorie over de Schrift', of iets dergelijks.

6. Leer en theorie

Ook het bijbelse woord 'leer' heeft in ons moderne spraakgebruik de mogelijkheid om twee verschillende zaken uit te drukken, nl. een praktische samenvattende, min of meer systematische uiteenzetting van wat de Schrift ons 'leert', maar 'leer' kan in ons moderne spraakgebruik ook betekenen 'theorie'.

Deze betekenis is aan de Schrift nog vrijwel vreemd. Wetenschappelijk-theoretisch spreken was in de tijd van de bijbelschrijvers al wel enige eeuwen in de Griekse cultuur aanwezig, maar lag toch geheel buiten de gewoonte en bedoelingen van bijv. Paulus. Zijn taal was geen theoretische vakttaal, maar het zgn. koinè Grieks, de dagelijkse omgangstaal van de gewone burger. Het spreken over 'de theologie van Paulus', of van bijv. Johannes, berust dan ook op een wijsgerig beïnvloed en niet te verantwoorden taalgebruik, waarin de bijbelse 'leer' vereenzelvigd wordt met een theologische theorie. Dat komt eigenlijk, maar natuurlijk onbedoeld, neer op het vermenschlijken van Gods Woord of het vergoddelijken van menselijke woorden.

7. Bijbelgeloof en bijbeltheorie

Wanneer we dus spreken over 'bijbeltheorie' dan weten we tenminste dat we op dat moment uitdrukkelijk *niet* bedoelen ons *geloof te belijden* dat de Schrift Gods Woord is, maar dat we dan op het oog hebben het product van de theologische *nadere analyse van en bezinning op* die geloofsuitspraak. Een product dat een resultaat is van menselijk theoretisch denken en onderzoeken. Om een voorbeeld te noemen: elk groter handboek voor de dogmatiek zal ons leren dat er meerdere, onderling verschillende, theorieën zijn over de goddelijke inspiratie van de Schrift. Ook binnen de orthodoxie is daarover veel gestreden, zoals goed opgeleide theologen wel weten. Hierop doelde ik ook, toen ik zei dat dit alles consequenties heeft voor de bijbeltheorie. Helaas is het zo dat onze kerkelijke omgang met elkaar nogal eens gefrustreerd wordt doordat op dit punt ongenueanceerd, zonder te onderscheiden tussen geloof en theologie, over DE leer aangaande de Schrift of

over 'DE schriftbeschuwing' gesproken wordt, alsof ons geloof en belijden dat de Bijbel het Woord van God is, nu ook automatisch betekent dat het allemaal eender en waar is wat een medegelovige die theoloog is, nu verder nog zegt over de inspiratie, over de literatuurgenres in de Bijbel, over de historische waarheid van bijv. tijdrekeningen en geslachtsregisters, enz. enz. Helemaal eng wordt het wanneer de daarover sprekende en discussiërende theologen zelf hun theoretische opvattingen niet meer als zodanig onderscheiden kunnen van geloofsuitspraken. Maar daarover gaat het volgende punt.

8. Geloof en theologie

De vereenzelviging van deze twee grootheden heeft al een heel lange geschiedenis van narigheid en ellende achter zich. Het is een traditie die het vroege christendom onkritisch heeft overgenomen van het voor-christelijke heidense theologisch denken. Maar die geschiedenis moet hier blijven rusten, althans grotendeels. Het gaat ons om de zaak zelf, dat is om het *theoretisch probleem* van de verhouding tussen geloof en theologie. Daarbij zien we de confessie als een typisch geloofsverschijnsel, omdat zij een officiële geloofsbelijdenis van een geloofsgemeenschap is. Theologie daarentegen moge nog zoveel te maken hebben met geloof, ongeloof, dwalend geloof, e.d., maar zij is *als zodanig, d.w.z. naar haar aard*, geen geloofsverschijnsel, maar een wetenschappelijk verschijnsel, een wetenschap en als zodanig gekwalificeerd door de theoretische denkfunctie van de mens. Eigenaardig is dat in de kerk van Christus, ook in de oudheid al, velen altijd wel intuïtief een besef hebben gehad dat theologie iets anders is dan geloof. Dat is gelukkig nog steeds zo, zij het m.i. veel te weinig. Geloven is (ik zeg het zonder overdrijving) iets *heel anders* dan theologie, al zit er ongetwijfeld een element in van een bepaalde 'soort' van kennis, die ook aanwezig is in theologie.

Het zojuist genoemde intuïtief en praktisch erkennen dat er verschil is tussen geloof en theologische kennis, is echter een heel andere zaak dan het analyseren en uiteenzetten waarin nu precies dat verschil bestaat tussen geloof en theologie. En *voorzover* er overeenkomst is, waarin die dan bestaat.

9. Filosofische wetenschapstheorie

Dit laatste nu is een moeizame bezigheid, die van aard een wijsgerige is, en wel een typisch kennistheoretische aangelegenheid. Vaak denkt men dat de problematiek van de kennistheorie binnen de theologie, ook zelf een theologische kwestie is, maar dat is een misverstand. Al is iemand nog zo'n knap theoloog, daarom weet hij nog niet wat theologie naar *haar (wetenschappelijke) aard* is. Zoals ook een gespecialiseerde bioloog die ontelbare dingen weet van bijv. de insectenwe-

reld, soms geen zinnig woord kan zeggen over wat biologie als wetenschap eigenlijk is. Inderdaad, daar hebben we dan ook de zgn. wetenschapsleer voor, en deze is weer een onderdeel van de kennistheorie en op haar beurt behoort die weer onder het hoofd filosofie, d.w.z. dat zij innerlijk samenhangt met en gebaseerd is op (al dan niet bewuste) kosmologie en antropologie.

10. Encyclopedie der theologie

Zo is bijv. het vroegere studievak 'encyclopedie der theologie' een typisch wijsgerig vak dat zich beweegt op het grensgebied tussen wijsbegeerte en theologie. Men zie bijvoorbeeld het onder onze ouderen althans van naam nog enigszins bekende driedelige werk van A. Kuiper, *Encyclopaedie der Heilige Godgeleerdheid*. Daarin zijn grote delen puur filosofie, maar, zoals zoveel theologen gedaan hebben, filosofie à l'improviste. Hele geïmproviseerde kennistheoretische betogen zonder voldoende, zelfs meestal zonder enige bewuste fundering van de kennistheorie in een verantwoorde antropologie en kosmologie. Alsof een kennistheorie wijsgerig onbevooroordeeld uit de lucht geplukt kan worden. Kuiper was dan ook in zijn kennistheorie sterk gebonden aan de filosofische mode in het toenmalige wetenschappelijk spraakgebruik. Het tragische gevolg daarvan is, en bepaald niet alleen bij Kuiper maar vrijwel algemeen, dat de theologie de hele geschiedenis door onbewust afhankelijk is gebleven van ouderwetse of eigentijdse wijsgerige denkpatronen, sleutelwoorden, denk-dilemma's en gedachtenschema's. In het gunstigste geval in de naïeve maar onjuiste mening dat dit slechts formele begrippen zijn, terwijl het aankomt op de inhoud. Men meende ook dat men inhoudelijk van de filosofie onafhankelijk kon blijven met behulp van wat scherpzinnigheid en wat bijbelse of theologische waarheden. Wat niet het geval was: de 'heilige' godgeleerdheid werd zodoende nogal onheilig besmet met 'valse filosofie', nl. heidense en humanistische filosofie.

11. Confessie

Vergelijkbaar ligt de verhouding tussen confessie en theologie. De confessie is immers een belijden van wat we geloven. In de gemeenschap der gelovigen is dat concrete geloof 'gepositieerd', zo u wilt: geformaliseerd en geformuleerd in een gezamenlijke uitspraak, een gemeenschappelijke tekst, die we 'confessie' noemen, 'belijdenis'. We blijven ons bewust dat het gebrekkig en o.a. historisch bepaald mensenwerk is, waar telkens wel weer iets tegen in te brengen is. Maar zolang ons niet duidelijk gemaakt kan worden dat de confessie inhoudelijk op enig punt in strijd is met de Schrift, blijft ze voor ons een (secundaire) geloofsnorm, in onverbreekelijke verbondenheid met de Schrift. Dit laatste dan aldus gepreciseerd: niet de confessie leert ons wat de Schrift zegt, maar de Schrift leert ons wat we met onze confessie bedoelen te belij-

den. Dit wordt in onze orthodoxie nogal eens vergeten.

12. Theologische invloeden op confessies

Bij de confessie hebben we echter een soortgelijk probleem als bij de prediking. Het zijn mensenwoorden die bedoelen Gods Woord te vertolken. Dat wil zeggen, dat op de menselijke woorden van de confessie, evenals op die van de prediking, tal van invloeden hebben gewerkt, o.a. eigentijdse culturele, maar ook theologische invloeden. Vaak kan men aan de preken horen welke leermeester(s) de predikant in zijn studententijd gehad heeft. Zo kunnen gespecialiseerde deskundige theologen ook aan de bewoordingen van de confessie 'proeven' welke theoloog of theologen bij de opstelling van die confessie hebben meegewerkt. Men kan bijv. bij artikel 1 van de Ned. Gel. Belijdenis heel gemakkelijk zien, dat ons geloof in God dat wij in dit artikel belijden, onder woorden is gebracht op een manier die geen enkele eenvoudige en gelovige Schriftlezer in onze tijd uit zichzelf zou verzinnen. Het is de vaktaal van een theoloog. Bovendien de taal van een theoloog die naïef en onkritisch gebruik maakt van een Griekse filosofische terminologie. Hetzelfde kan men ook zeggen van de belijdenis van Athanasius. Geen hendaagse schriftgelovige zou zijn geloof in God-Drieëinig en in Christus als mens en als Gods Zoon op deze wijze meer onder woorden brengen. Het is historische theologentaal met een flinke scheut filosofie er in. De bekende 'God der filosofen' die door Pascal werd onderscheiden van de bijbelse God van Abraham, Izaak en Jacob, is maar al te vaak ook de God der theologen geworden.

13. Hellenisering van de theologie

Trouwens theologen kunnen weten uit hun studietijd welk een groot probleem in het begin van deze eeuw aan de orde is geweest onder de titel „Hellenisering (d.w.z. vergrieksing) van het Christendom”. De dogma-historicus Adolf von Harnack heeft dat, zij het in een vrijzinnige geest, (opnieuw) aan de orde gesteld. M.i. is zijn vrijzinnigheid een aanleiding geworden voor veel orthodoxe theologie om het aan de orde gestelde probleem van de invloed van de Griekse filosofie op de vroege theologie en op de oecumenische confessies en uitspraken van concilies verder maar te negeren, of kort en ondeskundig af te doen. Maar dat zal in de toekomst toch niet meer kunnen. Overal in de theologie komt dit probleem telkens weer op. Recentelijk nog in ons land in een boek van de r.k. hoogleraar P. Schooneveld. We hopen dan ook over dit en aanverwante onderwerpen nog even door te gaan.

Tussen kerk en keuken

Margreet Maljers-Kroes

Dementie

Vorige keer ben ik geïndigd met een verwijzing naar een boek dat ik vorig jaar heb gelezen en dat me lang is bijgebleven. De titel van dat boek is 'Help! Ze wil geen hulp' en de schrijfster is Thilly Kuiper.

Het zijn de dagboek-notities van een vrouw die haar dementerende buurvrouw met raad en daad bijstaat en de dagelijkse, gewone (wat heet gewoon) gebeurtenissen in dit boek beschrijft. De schrijfster is geen deskundige op het gebied van dementerende mensen. Ze is gewoon een meelevende buurvrouw, die tegen dingen aanliep waar u en ik waarschijnlijk ook mee te maken krijgen, of al mee te maken hebben.

De gemiddelde leeftijd stijgt nog steeds en een paar mensen uit onze vriendenkring hebben al ervaring met dementie van een vader of moeder. Langs zo'n omweg zie je van betrekkelijk dichtbij hoe ingrijpend dementie is voor de naaste omgeving. Een vriendin typeerde het zo: „Mijn vader wás er al niet meer terwijl hij er nog wás!” Het verschil in verwerking en beleving vind ik overigens heel opmerkelijk.

Mijn vriendin Ria vertelde, al theedrinkend, over haar demente moeder:

„Midden in de nacht dekte ze de tafel voor negen personen. Borden, schalen, messen, vorken... De tafel puild uit.

Mijn vader was totaal verbijsterd en probeerde haar met een zoet lijntje weer naar bed te krijgen. Maar dat lukte niet. Ze was zo dwars als wat, want nadat hij tot de gang was gevorderd en richting trap ging, trok ze haar jas aan, zette een hoedje op, en kondigde aan dat ze naar huis ging. Vader zei ontzet: NAAR HUIS? Je bent toch thuis! Moeder pinnig: Dat zou je wel willen. IK GA! en ze wandelde de straat op.

Vader graaide zijn jas van de kapstok en rende achter haar aan. Hij is in arren moede maar een blokje met haar om gegaan en daarna ging ze tevreden mee naar boven. Af en toe doet ze zó lelijk tegen hem... Je houdt het niet voor mogelijk.”

Ik keek naar Ria die peinzend een

paar biscuitjes naar binnen werkte. Ze veegde een kruimel weg en vervolgde: „Mijn moeder... Als Kenau... kun je het je voorstellen?”

Haar uiterst vriendelijke en zachtaardige moeder stond me even helder voor ogen. „Niet echt”, zei ik naar waarheid en beet op mijn lippen om een opkomende lachbui te verbergen. „Grappig eigenlijk hè?” giechelde ze toen en opgelucht gaven we ons over aan een tranerige lachbui waar vrouwen het patent op hebben.

Dat af en toe in de lach schieten om dwaze situaties, is eigenlijk het enige dat ik in het boek: 'Help! Ze wil geen hulp' mis. Jammer. Vooral omdat emoties als woede, onzekerheid, bezorgdheid en verdriet heel goed weergegeven worden.

Waarom dan niet een plaats ingeruimd voor een scheutje plezier. Ook een heel gewone emotie!

Verder heb ik het boek in één adem uitgelezen.

Het ontardt nergens in lief gezeur, waarbij je voortdurend „Ach Hoe GOED!” moet denken. Al lezend kreeg ik wel een brok eerbied voor de schrijfster.

Haar reacties op haar buurvrouw Lien zijn heel natuurlijk en hartverwarmend. En dat terwijl ze Lien in het begin niet eens sympathiek vond.

In het eerste hoofdstuk beschrijft ze de strijd die ze levert met haar buurvrouw om de kat: Lien vindt de poes van de schrijfster heel lief en probeert haar in te palmen. Ze zet schoteltjes melk en blikjes kattevoer voor de poes neer, die vervolgens thuis weigert te eten en snorrend bij Lien op de bank zit. Dit tot groot misnoegen van haar bazin. Knarsetandend gaat de schrijfster, die in het verhaal Hilly heet en haar kat in eigen huis wil houden, over op het voeren van stukjes vers vlees aan haar poes en ze komt tot de conclusie dat ze Lien eigenlijk een snertmens vindt.

Hilly blijft haar trouw opzoeken als de eerste tekenen van dementie zich aandienen. Lien is een zeer kordate tante om het maar eens zwak uit te drukken en ze weigert iedere hulp. Kinderen en burens staan aanvankelijk machteloos als ze de zaken mis zien gaan, maar na verloop van tijd vinden ze een antwoord op Liens houding van 'Ik ben de baas in huis'.

Hilly schrijft haar eigen korzelige gevoelens niet onder tafel, maar laat zien hoe je er mee om kunt gaan. Dat vind ik een van de sterkste kanten van het boek.

Ze troost Lien als die verdrietig, onzeker en levensmoe is, en gaat serieus in op haar onjuiste en verwarde gedachten.

Daarbij houdt ze zich twee begrippen voor, die ze in haar contacten met Lien overeind wil houden. Respect en nabijheid. Uit het hele boek komt ook naar voren dat ze daarbij de hulp van God

nodig heeft en ook krijgt. Ze blijft verder nuchter en praktisch zodat je nergens een gevoel van gêne krijgt. De Here God is een Vriend voor haar, Die met Lien en haar meeleeft en steunt waar het nodig is.

Het boek is heel herkenbaar.

Allerlei situaties waarmee Hilly te maken krijgt, overlappen de ervaringen van vriendinnen met een dementerende ouder. Op de achterkant van het boek staat het commentaar van een deskundige op het gebied van dementie: Het vakjargon ontbreekt, maar dit boek vertelt wel alles wat je tegenkomt in de dagelijkse praktijk. Ik neem het onmiddellijk aan.

Eén ding... begin er niet 's avonds laat in te lezen, want je wil weten hoe het afloopt en riskeert je nachtrust!

'Help! Ze wil geen hulp' is uitgegeven door KOK-KAMPEN en kost f 28,50. Een koopje voor een boek met zo'n inhoud.

H. Algra, Den Helder

Puber

Monique was inmiddels de deur uit. Ze keek nog eens terug naar de situatie in het gezin waar ze was opgegroeid.

„Wat kon ik dwars tegen de draad in zijn”, zei ze. „Ik weet nog wel, als puber. Dan vroeg m'n moeder heel gewoon of ik wilde helpen met de afwas en dan kréég ze toch de wind van voren! En als m'n moeder dan wat aandrong, dan was het helemaal mis.

Dan rende ik naar boven en ging op m'n bed liggen huilen. Soms bleef ik zelfs een paar uur boven. Waarom? Omdat ik vond dat ik zo onrechtvaardig werd behandeld. Achteraf denk je dan: wat was er nou mis met die vraag van m'n moeder? Maar ik vond het toen écht heel onrechtvaardig.

„Ik hoop”, zei Monique, „dat ik zo'n voorbeeld van mezelf ook nog weet als die dochter van ons, daar in de wieg, straks een jaar of 15 is...”

In **Waarheid & Eenheid**

(onafh. blad geref. gez.) o.a.

Het waarom van het menselijk lijden – ds. G. v.d. Brink

Schuld en roeping in '92 – ds. Van Mechelen
voetnoot kerkorde GKN over zending – dr. Arntzen

los ex. 2,50 giro 1599800/01803-13281

Persschouw

Het zonnetje van de afdeling

„Ik wilde graag met mensen omgaan”, antwoordde ze op mijn vraag waarom ze nou eigenlijk ooit de verpleging in wilde. „Ik had toch een soort beeld voor ogen van de verpleegster die lief is voor de patiënten, ze goed verzorgt en die ze vrolijk uitzwaait, als ze weer naar huis gaan.”

„Nou, dat ideaalbeeld lag al heel snel aan diggelen. Ten eerste gaan een heleboel mensen niet meer naar huis. Zeker niet op de afdeling waar ik terecht kwam. En ten tweede ben je – zeker in het begin – toch een soort manuse-van-alles. Je taak bestaat uit poep opruimen, dweilen, afwassen, koffie rondbrengen en temperaturen. Je doet gewoon de rotklusjes. Ik vond het een uitputtingsslag. Vooral, omdat je óók nog zoveel erge dingen om je heen ziet. Je schrikt voortdurend. Ik weet nog dat ik een boom van een vent aan mijn arm naar binnen bracht. Drie weken lang heb ik hem gewassen en verzorgd. Toen lag hij op sterven. De familie was er, en ik moest vragen wat ze wilden drinken. Die man zag er toen zo eng uit, dat ik meteen de deur weer snel heb dichtgedaan en hard ben weggerend. Ik heb nooit begrepen dat z'n vrouw me later het 'zonnetje van de afdeling' noemde. Van binnen voelde ik me vaak zo ontredderd. Later werkte ik op een afdeling waar vrij veel jongeren met kanker lagen. Het is heel moeilijk om iemand van je eigen leeftijd te verplegen, terwijl je weet dat hij niet lang meer te leven heeft. Vooral jongens kunnen moeilijk accepteren dat ze afhankelijk van je zijn. Als je ze dan moet wassen, voel je een soort plaatsvervangende schaamte. Bij zulke patiënten moet alles van jou uitgaan. Uit zichzelf zullen ze nooit een gesprek met je beginnen, terwijl ze nou juist zo hunkeren naar contact.

Nee, het was absoluut niet makkelijk in het begin. Tijdens één van mijn eerste stages vroeg ik eens aan een meisje: „Wat wil je later worden?” Gewoon zo'n vraag om contact te leggen, weet je wel? Ze zei toen: „Als ik niet dood zou gaan, had ik wel juf willen worden.” „Op dat moment voelde ik de grond onder m'n voeten vandaan zakken. Ik kwam net van school en was nog nooit met de dood geconfronteerd. Daar was ik nog helemaal niet tegen opgewassen. Al snel was ik ervan overtuigd dat ik nooit de verpleging in had moeten gaan. Maar ja, dat hield ik

maar voor me. Tenslotte begon ik nét en je moet toch ook een beetje doorzetten. Wel was ik jaloers op mijn oude schoolvriendinnen. Aan de ene kant vond ik ze verschrikkelijk onnozel met al hun praatjes over make-up en zo; aan de andere kant had ik óók nog wel zo onbezorgd willen giebelen en genieten. Ik was in korte tijd heel erg veranderd. Misschien wel te snel.”

„Ik doe dit werk nou al weer een jaar of tien. Nog steeds vind ik het een zwaar beroep. Zowel psychisch als lichamelijk. Toch heb ik nooit meer spijt dat ik er toen voor gekozen heb. Ik heb geleerd hoe bevoorrecht ik ben met m'n gezonde lichaam. Het geeft wel voldoening als je mensen die het minder getroffen hebben zoveel mogelijk probeert te helpen. Ik ben nu gewoon gelukkig met m'n werk.” Ik was nogal onder de indruk van dit verhaal. Notabene van m'n eigen zusje. Nooit heb ik er zo bij stil gestaan wat verpleegkundigen allemaal op zich af zien komen. Het verbaast me dan ook niets dat er zo ontzettend veel leerling-verpleegkundigen met de opleiding stoppen. En voor degenen die er wél mee doorgaan – ondanks het chronische personeelstekort in de ziekenhuizen, heb ik veel respect. Daar moeten we maar zuinig op zijn.

Marianne Busser

Dit verhaal troffen wij aan in de rubriek: Treffend in het 'Centraal Weekblad'. Al is het al weer een tijd geleden, dat het geschreven en gepubliceerd werd, het heeft aan aktualiteit totaal niets verloren. Men stote zich niet aan een bepaalde term, die door Marianne gebruikt wordt. Het gaat erom, dat de indrukwekkende inhoud van dit artikel bij de lezers metterdaad overkomt. Laten we vooral het gebed in de kerk en in ons persoonlijke leven niet vergeten! Het gebed voor de zieken en stervenden. Maar daarbij inbegrepen ook de bede of God medici en verpleegkundigen de kracht wil geven hun moeilijke en verantwoordelijke werk voort te zetten. De Here geve bovenal, dat zij hun arbeid voor het eerst of opnieuw mogen verrichten in de sfeer van de Verrijzenis van Christus. Dan zal Gods Naam daardoor geprezen worden!

Enschede

O. Mooiweer

Informatie over Bloknoot

Wie nadere inlichtingen wil over het tijdschrift Bloknoot, kan zich wenden tot: D. Zwart, Noordsingel 51a 3051 EJ Rotterdam telefoon 010-4 666 862.

Voor de kinderen

Jeannette Westerkamp-Stegeman

Post uit Rwanda

Het naam-feest

„Halleluja, Halleluja!” roept het kleine jongetje. Nee, hij zit niet in de kerk, hij zingt ook geen versje. „Halleluja!” het klinkt zelfs een beetje boos. Op zijn kleine benen dribbelt hij naar zijn zus en trekt aan haar rok „Halleluja!” Het is de naam van zijn zus. „Wacht nou, zeg Halleluja, we gaan zo.” Ze staat het haar te kammen van haar andere broertje. Alle krulletjes zitten in de war en hij moet er toch netjes uitzien voor het feest. Iedereen is druk bezig. Moeder is net terug van het werk. Ze trekt een mooie jurk aan, en Marthe, die altijd helpt in het huis doet de baby een luier voor. Een luier, dat krijgt hij alleen als ze uitgaan. Kleine jongetjes moeten maar eventjes wachten. Maar Daniel heeft geen zin om te wachten. Hij blijft maar roepen en trekken aan zijn grote zus, want hij wil naar het feest. Ze heeft gezegd dat ze vlees gaan eten en melk drinken, hij wil meteen gaan. „Heb je wel een naam voor de baby” vraagt Halleluja. Daniel denkt even na. Dat is waar ook, hij moet een naam verzinnen. „Daniel” roept hij dan. „Gekkerd, het is een meisje” lacht Halleluja. Ze legt de kam weg. Het haar is klaar. Iedereen is aangekleed, ze kunnen gaan. Het feest is vlak bij, een paar huizen verder. Acht dagen geleden is er een baby geboren, een klein meisje. Ze heeft nog geen naam, die krijgt ze vanavond, daarom is het feest. Achter het huis zijn banken neergezet. Er zijn al veel mensen. Ze zouden nooit allemaal in de huiskamer passen. Er zijn ook veel kinderen. Anders moeten kinderen zich een beetje verstoppen, maar nu ligt er een mat op de grond speciaal voor hen en in het midden. Daniel en Halleluja knielen neer met hun broertje en alle andere kinderen uit de buurt. Iedereen is zo netjes en zo vrolijk. Ze hoeven niet lang te wachten, de meeste gasten zijn er al en de vader van de baby staat op. Hij gaat een toespraak houden. Hij zegt dat hij blij is dat iedereen gekomen is „en vooral ook dat jullie zijn gekomen, jullie kinderen”. Hij kijkt plechtig naar de mat. „Want eigenlijk is dit een feest voor kinderen. Daarom krijgen jullie deze keer het eerst iets te eten.” Hij zegt nog een heleboel meer en de kinderen zitten heel stilletjes te wachten tot alle woorden op zijn voorlopig. Het ruikt heel lekker naar gebraden vlees, en ja hoor dat komt tevoorschijn. Een heel bord vol, er worden broodjes gebracht en koppen met melk. De kinderen smullen. Vooral

de brokken vlees zijn bijzonder, dat eten ze niet vaak. De grote mensen kijken toe en lachen, dan krijgen zij ook. Geen melk, nee de grote mensen krijgen bananebier. Twee sterke jongens dragen een grote aarden pot naar buiten waarin bamboe rietjes steken en in kleine groepjes hurken de mannen en vrouwen om de pot om wat te drinken. Maar het belangrijkste van het feest moet nog gebeuren. De vader van de baby staat weer op. „Was het lekker?” vraagt hij aan de kinderen. Ze knikken allemaal.

„Er is nog meer, belooft de vader, maar geef ons nu eerst de naam. Want jullie moeten ons vertellen hoe de baby heet.” Je kunt zien dat de kinderen erover hebben nagedacht. „Claire” roept er een „Habyarimana” roept een ander en dan beginnen ze allemaal door elkaar te roepen. Ze roepen hun eigen naam en die van hun vaders en moeders en alle andere namen die ze kunnen verzinnen. Hoe moet de kleine baby nu heten? De vader luistert goed en herhaalt de namen totdat niemand meer iets weet. Het is eigenlijk een spelletje, ze weten het best. Misschien was het vroeger zo dat het kindje pas een naam kreeg op het feest, maar tegenwoordig hebben de vader en moeder zelf al iets bedacht ook al zeggen ze dat niet voordat het de achtste dag is.

„Luister” zegt de vader, „ik zal jullie allemaal vertellen hoe onze kleine dochter gaat heten. Jullie weten dat het ons eerste kindje is en dat we er op hebben moeten wachten, — de grote mensen knikken stil — daarom noemen we ons kindje Dusabyimana 'we hebben er God om gevraagd' De grote mensen knikken weer. „En haar andere naam” gaat de vader verder, „is Louange”. Dat is frans en het betekent: lofprijzing, zingen voor God. Iedereen klapt en de kinderen klappen het hardst. De deur van het huis gaat open. Daar komt de baby. De moeder heeft haar mooiste jurk aan, helemaal wit met allemaal kantjes en de baby heeft haar mooiste kleertjes aan en een mutsje op je ziet haast geen stukje baby meer. Eerst mogen de kinderen haar bekijken dan gaat de moeder bij de grote mensen langs. Het feest is nog lang niet afgelopen, er komt nog meer te eten en te drinken er komen nog veel meer toespraken. De oudste gast moet iets zeggen en een van de vrienden die nog niet getrouwd is en iemand die al veel meer kinderen heeft en iedereen wordt als maar vrolijker. Het kindje met de nieuwe naam slaapt. Later zal het misschien wel eens vragen „Waarom heet ik Dusabyimana?” en dan zal haar moeder het haar uitleggen, dat ze om haar gebeden hebben. Een mooie naam, veel mooier dan die van het kindje dat heet 'Onderweg geboren' omdat de moeder niet op tijd in het ziekenhuis kon komen, of de jongen die heet 'We zijn heel verdrietig' omdat een zusje van hem gestorven was net voordat hij geboren werd. Allemaal namen die wat betekenen. Weet jij wel waarom je heet zoals je heet en wat het betekent? Je moet het maar eens aan je vader en moeder vragen.

Persverslag regio Arnhem

Wij citeren uit het persverslag van de vergadering der Nederlands Gereformeerde Kerken in de regio Arnhem, d.d. 30 januari 1992 in de Tabernakelkerk te Apeldoorn.

Afsluitend examen van kandidaat G. Bronsveld, Utrecht, beroepen door de kerk van Ede:

- de vereiste stukken betreffende het beroep worden in orde bevonden; het getuigenis van de kerk van Utrecht wordt in extenso voorgelezen.
- Als resultaat van het examen concludeert de praeses dat de regio Arnhem kand. Bronsveld graag zal accepteren als Dienaar van het Goddelijk Woord, en wenst hem Gods zegen toe in zijn bediening.

Kandidaat Bronsveld verklaart zich bereid, het formulier voor Dienaren des Woords te ondertekenen.

De regio Arnhem probeert het beroep van de kerk van Ede.

— Apeldoorn stelt voor, ds. J.C. Schaefter te benoemen als lid van de Raad van Toezicht en Advies voor de Theologische Studiebegeleiding, ter vervanging van ds. J.D. Houtman die om leeftijdsredenen heeft bedankt. De vergadering gaat met dit voorstel akkoord.

— De regio dient ook een secundus voor diezelfde Raad aan te wijzen. Ds. K.B. Holwerda wil een verzoek van de regio in dezen in overweging nemen.

— De overkomst van ds. J.D. Smit naar Apeldoorn: de daartoe vereiste bescheiden worden overlegd en in orde bevonden. De regio Arnhem probeert het beroep van de kerk van Apeldoorn. Rondvraag der kerken:

- Doetinchem/Velp meldt dat ds. J.J. van Es een beroep naar de kerk van Urk heeft aangenomen; de afscheidsdienst is gesteld op 5 april a.s. De praeses richt het woord tot ds. Van Es en wenst hem Gods zegen toe. Ds. W.J. v.d. Linde zal de regio vertegenwoordigen.
- Ede is blij met de uitslag van het examen; 22 maart zal br. Bronsveld intrede doen. Op verzoek van Ede zal Wageningen de regio vertegenwoordigen.

Persverslag regio Utrecht

Wij citeren uit het persverslag van de vergadering van Ned. Geref. Kerken in de regio Utrecht, gehouden op donderdag 23 januari 1992 te Baarn.

Bespreking van het door een regio-kommissie ingediende rapport: 'Examens op de regio'.

Na een geanimeerde bespreking wordt besloten de bespreking op de volgende vergadering af te ronden, en in elk geval de resultaten van deze be-

spreking ter hand te stellen aan de commissie 'Opleidingen', die vanuit de Raad van Toezicht en Advies van de TSB is gevormd.

Ds. van Leeuwen doet verslag vanuit de Raad van Toezicht en Advies van de TSB. Er zijn 28 studenten. Vijf kandidaten zijn beroepbaar.

De kerk van Nieuwegein vraagt de regio hoe zij met adviezen inzake de verlening van steun aan hulpbehoevende kerken denkt om te gaan. Dit als gevolg van de nieuwe landelijke regeling inzake steunbehoevende kerken. De regio kan op deze vraag nu geen antwoord geven. De gedachten gaan in de richting van een door de regio benoemde commissie.

Het regiogetuigenis betreffende ds. J.D. Smit i.v.m. zijn vertrek naar Apeldoorn wordt vastgesteld. De vergadering dankt hem voor zijn werkzaamheden in regio-verband verricht, en wenst hem Gods zegen toe in Apeldoorn.

De kerk van Baarn deelt mee, dat zij ds. F. Gerkema bereid heeft gevonden om konsulent van Baarn te zijn, nu ds. Smit is vertrokken.

Uit de kerken worden de volgende dingen vermeld:

Ds. Kamerbeek moet voorlopig rust houden, wegens ziekte.

Ds. W. Smouter bedankte voor het beroep van de kerk van Doorn.

Ds. de Jong zal in april weer een maand gaan lesgeven in Bangui.

De toestand van ds. Hulsteijn is ongewijzigd.

Ingekomen is een brief van de Ned. Ger. Kerk van Bilthoven, waarin wordt gemeld, dat het niet mogelijk bleek om in het bestuur van het Gereformeerd Psychiatrisch Ziekenhuis te Bosch en Duin te participeren.

Ned. Geref. Kerk Zwolle

Zwolle (I) — Ds. M. de Jong van Den Helder/Hoorn heeft het op hem uitgebrachte beroep aanvaard.

Deze maand in Magazine Kerk:

- De Wereldraad van Kerken en de Stasi: herhaling van struisvogelpolitiek?
- Portret van dr. Hans Jansen: theoloog na Auschwitz
- Verwijderd het Reformatorisch Dagblad zich van haar oorspronkelijke achterban?
- Hoort de dood weer bij het leven?

kerk

Bel voor een
proefabonnement
(Kerk 3 maanden
voor slechts f 7,50)
03420-10790

Onder andere(n)

Evangelie en Moslims

In 'Evangelie en Moslims', stichting voor getuigenis en dienst onder moslims in Nederland, participeren sinds 1 januari 1992 ook de Nederlandse Gereformeerde Kerken. Zij vormen de vijfde participant, naast de oorspronkelijke participanten, te weten de Gereformeerde Zendingbond (GZB), de Hervormde Bond voor Inwendige Zending (IZB), de stichting Morgenlandzending en de Christelijke Gereformeerde Kerken. De Nederlands Gereformeerde Kerk van Ede zal de vertegenwoordiging van deze nieuwe participant inhoud geven. Inmiddels zijn Ds. G. van den Brink te Veenendaal en drs. J.M. Mudde te Amsterdam op voordracht van de Nederlands Gereformeerde Kerk van Ede toetreden tot het bestuur van 'Evangelie en Moslims'. Het bestuur is verheugd over deze uitbreiding van het aantal participanten en hoopt dat deze verbreding het werk mag dienen. Het secretariaat van de stichting is gevestigd aan de Johan van Oldenbarneveltlaan 10, 3818 HB Amersfoort, tel. 033-611949.

'De belijdenissen van Augustinus'

Dit voorjaar organiseert het Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte in Zwolle een cursus over de Belijdenissen van Augustinus. De cursus is bedoeld voor iedereen die geïnteresseerd is in één van de oorspronkelijkste uitingen van de bijbelse spiritualiteit. Juist in onze tijd spreekt Augustinus' doorleving en doordringing van het christelijk geloof opnieuw velen aan. Specifieke theologische en filosofische voorkennis is niet nodig.

Korte beschrijving

Deze cursus beoogt in de eerste plaats een kennismaking met de grote kerkvader van het westers christendom. Aan de hand van een belangrijk werk van Augustinus, *De Belijdenissen*, zullen verschillende perioden van zijn leven worden behandeld. Deelnemers aan de cursus wordt de kans geboden dit werk in z'n geheel te lezen. Aan de hand van dit werk zullen tijdens de cursus verschillende facetten van het werk van Augustinus aan de orde komen. Daarmee beoogt de cursus een goed inzicht te geven in de betekenis van Augustinus voor het christelijk denken, en met name voor de reformatorische wijsbegeerte.

Docent

Drs. G. Groenewoud (theoloog en

filosoof, verbonden aan de Fakulteit Wijsbegeerte van de Vrije Universiteit)

Wanneer

Zeven dinsdagavonden: 4 febr., 18 febr., 3 maart, 17 maart, 31 maart, 14 april en 21 april.

Plaats

Zuiderkerk (Ned. Gereformeerde Kerk) Zuiderkerkstraat 31, 8011 HE Zwolle

Tijd

19.30 tot 22.00 u. zaal open en koffie vanaf 19.00 u.

Kosten

f 115,- per persoon, inclusief het cursusboek: Augustinus, *De Belijdenissen* (editie Gerard Wijdeveld, Baarn: Ambo, 1990). Studenten betalen f 90,-.

Opgave

Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte, Postbus 368, 3500 AJ Utrecht, tel. 030-342030.

Met het Woord aan het werk

Zaterdagcursus van de Reformatorische Bijbelschool te Zeist

„Ik lees wel in de Bijbel, maar ik zou best dieper willen graven”

„Hoe kun je een bijbelkring goed voorbereiden en leiden?”

„Hoe kan de Bijbel meer plaats krijgen in het gezin?”

Hoe vaak hoor je dat niet zeggen! Het gebruik van de Bijbel – persoonlijk en in het gezin – blijkt vaak niet zo eenvoudig. En het leiden van een bijbelstudiekring vraagt kennis en vaardigheden.

Vandaar deze informatieve en praktijkgerichte cursus, onder leiding van ir. N.M. Tramper, directeur van de RBS. Aan de orde komen: verschillende vormen van persoonlijke bijbelstudie, de voorbereiding van kringstudies, oefeningen in het leiding geven en communiceren in kringverband, het stellen van vragen.

De cursus wordt gegeven op vier opeenvolgende zaterdagen: 15, 22, 29 februari en 7 maart 1992 DV. Tijd: 9.30-12.30 uur. Plaats: RBS, Krakelingweg 10, Zeist. Verder geeft de RBS een cursus praktische evangelisatie op 5 maandagavonden in maart en april. Kosten: f 70,- p.p. (inclusief studiemateriaal en koffie).

Opgave en meer informatie: RBS, Krakelingweg 10, 3707 HV Zeist. Tel. 03404-18347.

Open huis 'Vijverberg'

Ede – Prot. Chr. Hogeschool 'De Vijverberg' in Ede houdt op 28 maart '92 (10.00-15.00 uur) drie informatieve Open Huizen voor schoolverlaters en anderen die zich willen oriënteren op vol- en deeltijdopleidingen voor de studierichtingen maatschappelijk werk en dienstverlening, sociaal pedagogische hulpverlening, culturele en maatschappelijke vorming, personeel en arbeid, verpleegkunde en kaderopleiding.

De Vijverberg streeft naar een hoge kwaliteit hoger beroepsonderwijs in relatie tot de Christelijke identiteit. Wie hiervoor kiest zal zich zeker thuis voelen binnen deze hogeschool. Tijdens de Open Huizen zijn docenten en studenten aanwezig om over de verschillende studierichtingen informatie te geven.

Ook zijn er stands en worden er openbare colleges gegeven. De Open Huizen worden gehouden in het gebouw op de hoek Reehorsterweg/Oude Kerkweg te Ede. Nadere informatie kan schriftelijk of telefonisch worden aangevraagd. Correspondentieadres: Postbus 80, 6710 BB Ede Tel. 08380-39750.

Verder denken over catechese verslagboek van een bezinning

In 1991 bestond het Catechetisch Centrum te Kampen 10 jaar. Deze verjaardag is gevierd met een bezinningsconferentie, waarvan nu een verslagboek verschenen is. Het verslag wordt gevormd door drie inleidingen, de weergave van groeps gesprekken en de reacties daarop van de inleiders. De godsdienstsocioloog J.B.G. Jonkers (docent THU Kampen) plaatst fundamentele kanttekeningen bij het voortgaande proces van individualisering ook als het gaat om geloven. Voor catechese zou dat betekenen dat er weinig valt over te dragen op een nieuwe generatie, luidt zijn conclusie. K.A. Schippers (oud-hoogleraar THU Kampen) bepleit een heldere en relevante beschrijving van de kern van het christelijk geloof in onze tijd en cultuur. Het gaat hem erom dat we weer op het spoor komen door concentratie op *het eigene en het gemeenschappelijke* van de gemeente. A.K. Ploeger (V.U. Amsterdam), pleit voor ruimte voor persoonlijk vragen, voor communicatie, zoals hij het noemt. Hij gaat ervan uit dat het in de eerste plaats om het persoonlijk, eigen geloof van mensen gaat. Als opvoeder of als catecheet, kunnen we geen 'eigen geloof' wekken bij anderen als we zelf niet iets kunnen laten zien van geloof in een 'persoonlijke God'.

J.J. de Lange (red), *Verder denken over catechese, met bijdragen van J.B.G. Jonkers, A.K. Ploeger en K.A. Schippers, Kampen 1992, prijs: f 5,- (excl. porto). Te bestellen bij: Catechetisch Centrum Kampen (05202-92670).*

Vereniging Christen-Historici organiseert studieconferentie over Groen van Prinsterer als historicus

Op 25 april a.s. belegt de Vereniging van Christen-Historici een groots opgezette studieconferentie over Groen van Prinsterer (1801-1876) wordt nog altijd gezien als de man die een stempeel heeft gedrukt op de christelijke geschiedbechouwing van de 19e en 20e eeuw. In zijn belangrijkste werken, het *Handboek van de geschiedenis des vaderlands* (1846) en *Engeloof en Revolutie* (1847) benadrukte hij dat de geschiedenis het 'vlammend Schrift

van de Heilige God' was. Tegelijk omarmde hij de methode van de moderne geschiedwetenschap. Hoewel Groen altijd grote waardering in eigen kring heeft genoten, kwam er na de Tweede Wereldoorlog ook kritische distantie. In 1949 verscheen een bundel opstellen van geestverwanten die op verschillende punten van Groens geschiedvisie kritiek oefenden. Hierop kwamen reacties van onder meer P. Geyl, J. Kamphuis en H. Algra. Deze discussie is in de jaren zestig beëindigd. Op de studieconferentie van de VCH komen drie aspecten van Groens werk aan de orde. Allereerst zal ingegaan worden op Groens *boodschap*. Ds. W.J. Kirpestein zal ingaan op Groens Schriftgebruik en theologie; drs. C. Verheij zal in zijn referaat iets zeggen over Groen *als historicus* aan de orde komen. Dr. T. Zwaan zal Groen schetsen tegen de achtergrond van de opkomende moderne geschiedwetenschap in zijn dagen. Prof. dr. A. Th. van Deursen zal ingaan op de kritiek van o.a. Geyl dat Groen misschien wel 'Evangeliebelijder' is geweest, maar als zodanig geen historicus. Tenslotte zal op de studieconferentie stil worden gestaan bij de *actualiteit* van Groen van Prinsterer voor de christelijke geschiedbeschouwing vandaag. Sprekers bij dit laatste onderdeel zijn: Drs. Jac. Schaef-fer en drs. G. Harinck. Ter voorbereiding op de studieconferentie zal begin april een themanummer van het verenigings tijdschrift

Transparant verschijnen met daarin onder meer een artikel over Groens Schriftgebruik van prof. dr. M. te Velde, een bijdrage over de historiografie over Groens geschiedbeschouwing van dr. A.J. van Dijk, een artikel over Groens visie op 'Goddelijke ordeningen' in de geschiedenis van drs. R. Kuiper, een interview met prof. J. Kamphuis en een presentatie van diverse (doctoraal) scripties over Groen van Prinsterer. De studieconferentie wordt gehouden in het Academieggebouw aan het Domplein te Utrecht. Belangstellende niet-leden kunnen informatie over de studieconferentie opvragen via postbus 24062, 3502 MB Utrecht. Het is de bedoeling dat tijdens de studieconferentie het eerste deel van de VCH-boekenreeks zal worden gepresenteerd. Dit boek is een bundeling verspreide artikelen van mevr. drs. J.L. van Essen en draagt de titel 'Een ziel van vuur'. Verdere informatie op te vragen bij drs. R. Kuiper: 030-342028 (werk); 03408-70999 (thuis).

Aank. **studente** Pedagogiek zoekt

kamer

in Utrecht per aug. '92
Tel. 01843-1709

Kalender

van Ned. Geref. bijeenkomsten van meer dan plaatselijk belang. Opgave: tel. 05130-20476.

1992

- 21 maart Jaarvergadering Opbouw
- 4 april Ontmoetingsdag Chr. Geref.-Ned. Geref. ambtsdragers en belangstellenden te Emmeloord
- 11 april Landelijke Ontmoetingsdag te Barneveld
- 19 mei Predikantenkonferentie te Apeldoorn
- 23 mei Ouderlingenkonferentie te Utrecht
- 17 sept. Vrouwenkontaktdag te Bunschoten-Spakenburg

U kent de VCO toch wel?

Ver. van Christelijke Onderwijsgeevenden bij het basis- en voortgezet onderwijs.

De principiële **vakvereniging** (sinds 1955) op basis van Gods onfeilbare Woord.

Info:

P.J. Polderman – Reeënlaan 5
7315 EV Apeldoorn – tel.
055-788794.

„... zijn ziel, in 't eeuwig leven,
verwacht den jongsten dag.”
Gezang 411 vers 4d

Heden is door zijn God en Heiland thuisgehaald mijn dierbare man,
onze lieve pappie en fijne grootvader

DIRK WILLEM LODEWIJK MILO

* 17-11-1911

† 27-1-1992

Nunspeet: J.L. Milo-Heydenrijk

Krimpen a/d IJssel: Pauline Milo

Josefine, Gerben

IJmuiden: Judith Milo

Catherine, Romke, Ursula

Appin, Argyll (Schotland): Joke Davidson-Milo en David

Florian, Jochem

8071 AA Nunspeet, 27 januari 1992

F.A. Molijnlaan 17

De begrafenis heeft inmiddels plaats gehad op de Algemene Begraafplaats te Nunspeet.

En ik hoorde een stem uit de hemel zeggen: Schrijf, zalig de doden die in de Here sterven, van nu aan. Ja, zegt de Geest, dat zij rusten van hun moeiten, want hun werken volgen hen na.
Openbaring 14: 13

De kerkeraad van de Ned. Geref. Kerk van Urk deelt u met droefheid mee, dat de Here uit het midden van de gemeente heeft weggenomen broeder

TROMP KORF

op de leeftijd van 72 jaar.

Wij gedenken met grote dankbaarheid het vele werk, dat hij tot het eind van zijn leven voor de gemeente heeft mogen doen. Vele jaren mocht hij als ouderling en scriba de gemeente dienen. Met grote nauwkeurigheid beheerde hij het kerkelijk bureau en voerde de redactie van het plaatselijk kerkblad. Zijn heengaan laat een grote leegte achter.

Moge de HEERE Zr. Korf, de kinderen en kleinkinderen troosten en ondersteunen in dit grote verlies.

Urk, 2 februari 1992

Namens kerkeraad en gemeente,
Praeses J. Koffeman.
Scriba I.G. de Vries.

Ons bereikte het bericht dat op 27 januari is overleden de heer

D.W.L. MILO

Vanaf het begin tot de dag van zijn overlijden heeft hij ijverig meegewerkt aan de uitgave van 'Opbouw'. Gedurende een groot aantal jaren was hij lid van de redactie. Voor zijn arbeid in het Koninkrijk Gods zijn wij hem veel dank verschuldigd.

Namens bestuur persvereniging en redactie Opbouw
J. van Oord
H. de Jong

Met droefheid, maar ook met dank voor alle in hem ontvangen gaven van hart en hoofd, meldt de Raad van de Nederlands Gereformeerde Kerk van Nunspeet het overlijden van zijn eerste organist

D.W.L. MILO

Met grote waardering zien wij terug op zijn dienst als ouderling vanaf 1944 en als organist van onze gemeente.

Namens de gemeente, J. de Ridder, voorz.
J.W. Strijker, scriba